

# **De Beneficiis**

Seneca

# Latin original (The Latin Library)

## L. ANNAEI SENECAE AD AEBVTIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS LIBER I

[1] Inter multos ac uarios errores temere inconsulteque uiuentium nihil propemodum, uir optime Liberalis, dixerim, [quam] quod beneficia nec dare scimus nec accipere. Sequitur enim, ut male conlocata male debeantur; de quibus non redditis sero querimur; ista enim perierunt, cum darentur. Nec mirum est inter plurima maximaque uitia nullum esse frequentius quam ingrati animi. Id euenire ex causis pluribus uideo. Prima illa est, quod non eligimus dignos, quibus tribuamus. Sed nomina facturi diligenter in patrimonium et uitam debitoris inquirimus, semina in solum effetum et sterile non spargimus: beneficia sine ullo dilectu magis proicimus quam damus. Nec facile dixerim, utrum turpius sit infitiamur an repetere beneficium; id enim genus huius crediti est, ex quo tantum recipiendum sit, quantum ultro refertur; decoquere uero foedissimum ob hoc ipsum, quia non opus est ad liberandam fidem facultatibus sed animo; reddit enim beneficium, qui debet. Sed cum sit in ipsis crimen, qui ne confessione quidem grati sunt, in nobis quoque est. Multos experimur ingratos, plures facimus, quia alias graues exprobratores exactoresque sumus, alias leues et quos paulo post muneris sui paeniteat, alias queruli et minima momenta calumniantes; gratiam omnem corrumpimus non tantum postquam dedimus beneficia, sed dum damus. Quis nostrum contentus fuit aut leuiter rogari aut semel? quis non, cum aliquid a se peti suspicatus est, frontem adduxit, uultum auertit, occupationes simulauit, longis sermonibus et de industria non inuenientibus exitum occasionem petendi abstulit et uariis artibus necessitates properantes elusit, in angusto uero comprehensus aut distulit, id est timide negauit, aut promisit, sed difficulter, sed subductis superciliis, sed malignis et uix exeuntibus uerbis? Nemo autem libenter debet, quod non accepit, sed expressit. Gratus aduersus eum esse quisquam potest, qui beneficium aut superbe abiecit aut iratus iniecit aut fatigatus, ut molestia careret, dedit? Errat, si quis sperat responsurum sibi, quem dilatione lassauit, expectatione torsit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur, et ideo non est negligenter dandum--sibi enim quisque debet, quod a nesciente accepit--; ne tarde quidem, quia, cum omni in officio magni aestimetur dantis uoluntas, qui tarde fecit, diu noluit; utique non contumeliose: nam cum ita natura comparatum sit, ut altius iniuriae quam merita descendant et illa cito defluant, has tenax memoria custodiat, quid expectat, qui offendit, dum obligat? Satis aduersus illum gratus est, si quis beneficio eius ignoscit. Non est autem, quod tardiores faciat ad bene merendum turba ingratorum. Nam primum, ut dixi, nos illam augemus; deinde ne deos quidem immortales ab hac tam effusa nec cessante benignitate sacrilegi

neclegentesque eorum deterrent: utuntur natura sua et cuncta interque illa ipsos munerum suorum malos interpretes iuuant. Hos sequamur duces, quantum humana inbecillitas patitur; demus beneficia, non feneremus. Dignus est decipi, qui de recipiendo cogitauit, cum daret. 'At male cessit.' Et liberi et coniuges spem fefellerunt, tamen et educamus et ducimus, adeoque aduersus experimenta pertinaces sumus, ut bella uicti et naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficiis decet! quae si quis non dat, quia non recepit, dedit, ut reciperet, bonamque ingratorum facit causam, quibus turpe est non reddere, si licet. Quam multi indigni luce sunt! tamen dies oritur. Quam multi, quod nati sunt, queruntur! tamen natura subolem nouam gignit ipsosque, qui non fuisse mallent, esse patitur. Hoc et magni animi et boni proprium est, non fructum beneficiorum sequi, sed ipsa et post malos quoque bonum quaerere. Quid magnifici erat multis prodesse, si nemo deciperet? nunc est uirtus dare beneficia non utique reditura, quorum a uiro egregio statim fructus perceptus est. Adeo quidem ista res fugare nos et pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet, ut, si spes mihi praecidatur gratum hominem reperiendi, malim non recipere beneficia quam non dare, quia, qui non dat, uitium ingrati antecedit. Dicam, quod sentio: qui beneficium non reddit, magis peccat; qui non dat, citius.

[2] Beneficia in uolgu cum  
largiri institueris,

Perdenda sunt multa, ut semel ponas bene.

In priore uersu utrumque reprehendas; nam nec in uolgum effundenda sunt, et nullius rei, minime beneficiorum, honesta largitio est; quibus si detraxeris iudicium, desinunt esse beneficia, in aliud quodlibet incident nomen. Sequens sensus mirificus est, qui uno bene posito beneficio multorum amissorum damna solatur. Vide, oro te, ne hoc et uerius sit et magnitudini bene facientis aptius, ut illum hortemur ad danda, etiam si nullum bene positurus est. Illud enim falsum est 'perdenda sunt multa'; nullum perit, quia, qui perdit, computauerat. Beneficiorum simplex ratio est: tantum erogatur; si redit aliquid, lucrum est, si non redit, damnum non est. Ego illud dedi, ut darem. Nemo beneficia in calendario scribit nec auarus exactor ad horam et diem appellat. Numquam illa uir bonus cogitat nisi admonitus a reddente; alioqui in formam crediti transeunt. Turpis feneratio est beneficium expensum ferre. Qualiscumque priorum euentus est, perseuera in alios conferre; melius apud ingratos iacebunt, quos aut pudor aut occasio aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne cessaueris, opus tuum perage et partes boni uiri exequere. Alium re, alium fide, alium gratia, alium consilio, alium praeceptis salubribus adiuua. Officia etiam ferae sentiunt, nec ullum tam inmansuetum animal

est, quod non cura mitiget et in amorem sui uertat. Leonum ora a magistris inpune tractantur, elephantorum feritatem usque in seruile obsequium demeretur cibus; adeo etiam, quae extra intellectum atque aestimationem beneficii posita sunt, adsiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus est aduersus unum beneficium? aduersus alterum non erit; duorum oblitus est? tertium etiam in eorum, quae exciderunt, memoriam reducet.

[3] Is perdet beneficia, qui cito se perdidisse credit; at qui instat et onerat priora sequentibus, etiam ex duro et inmemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduersus multa oculos adtollere; quocumque se conuertit memoriam suam fugiens, ibi te uideat: beneficiis illum tuis cinge. Quorum quae uis quaeue proprietas sit, dicam, si prius illa, quae ad rem non pertinent, transilire mihi permiseris, quare tres Gratiae et quare sorores sint, et quare manibus inplexis, et quare ridentes <et iuuenes> et uirgines solutaeque ac perlucida ueste. Alii quidem uideri uolunt unam esse, quae det beneficium, alteram, quae accipiat, tertiam, quae reddat; alii tria beneficiorum esse genera, promerentium, reddentium, simul accipientium reddentiumque. Sed utrumlibet ex istis iudica uerum: quid ista nos scientia iuuat? Quid ille consertis manibus in se redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficii per manus transeuntis nihilo minus ad dantem reuertitur et totius speciem perdit, si usquam interruptus est, pulcherrimus, si cohaeret et uices seruat. In eo est aliqua tamen maioris dignatio, sicut promerentium. Voltus hilari sunt, quales solent esse, qui dant uel accipiunt beneficia; iuuenes, quia non debet beneficiorum memoria senescere; uirgines, quia incorrupta sunt et sincera et omnibus sancta; in quibus nihil esse adligati decet nec adstricti: solutis itaque tunicis utuntur; perlucidis autem, quia beneficia conspici uolunt. Sit aliquis usque eo Graecis emancipatus, ut haec dicat necessaria; nemo tamen erit, qui etiam illud ad rem iudicet pertinere, quae nomina illis Hesiodus inposuerit. Aglaïen maximam natu adpellauit, mediam Euphrosynen, tertiam Thaliā. Horum nominum interpretationem, prout cuique uisum est, deflectit et ad rationem aliquam conatur perducere, cum Hesiodus puellis suis, quod uoluit, nomen inposuerit. Itaque Homerus uni mutauit, Pasitheaton adpellauit et in matrimonium promisit, ut scias non esse illas uirgines Vestales. Inueniam alium poetam, apud quem praecingantur et spissis aut Phrygianis prodeant. Ergo et Mercurius una stat, non quia beneficia ratio commendat uel oratio, sed quia pictori ita uisum est. Chrysippus quoque, penes quem subtile illud acumen est et in imam penetrans ueritatem, qui rei agenda causa loquitur et uerbis non ultra, quam ad intellectum satis est, utitur, totum librum suum his ineptiis replet, ita ut de ipso officio dandi, accipiendi, reddendi beneficii pauca admodum dicat; nec his fabulas, sed haec fabulis inserit. Nam praeter ista, quae Hecaton transcribit, tres Chrysippus Gratias ait Iouis et Eurynomes filias esse, aetate autem minores quam Horas, sed meliuscula facie et ideo Veneri

datas comites. Matris quoque nomen ad rem iudicat pertinere: Eurynomen enim dictam, quia late patentis patrimonii sit beneficia diuidere; tamquam matri post filias soleat nomen inponi aut poetae uera nomina reddant. Quemadmodum nomenclatori memoriae loco audacia est et, cuicumque nomen non potest reddere, inponit, ita poetae non putant ad rem pertinere uerum dicere, sed aut necessitate coacti aut decore corrupti id quemque uocari iubent, quod belle facit ad uersum. Nec illis fraudi est, si aliud in censum detulerunt; proximus enim poeta suum illas ferre nomen iubet. Hoc ut scias ita esse, ecce Thalia, de qua cum maxime agitur, apud Hesiodum Charis est, apud Homerum Musa.

[4] Sed ne faciam, quod reprehendo, omnia ista, quae ita extra rem sunt, ut ne circa rem quidem sint, relinquam. Tu modo nos tuere, si quis mihi obiciet, quod Chrysippum in ordinem coegerim, magnum mehercules uirum, sed tamen Graecum, cuius acumen nimis tenue retunditur et in se saepe replicatur; etiam cum agere aliquid uidetur, pungit, non perforat. Hic uero quod acumen est? De beneficiis dicendum est et ordinanda res, quae maxime humanam societatem adligat; danda lex uitae, ne sub specie benignitatis inconsulta facilitas placeat, ne liberalitatem, quam nec deesse oportet nec superfluere, haec ipsa obseruatio restringat, dum temperat; docendi sunt <libenter dare>, libenter accipere, libenter reddere et magnum ipsis certamen proponere, eos, quibus obligati sunt, re animoque non tantum aequare sed uincere, quia, qui referre gratiam debet, numquam consequitur, nisi praecessit; hi docendi sunt nihil inputare, illi plus debere. Ad hanc honestissimam contentionem beneficiis beneficia uincendi sic nos adhortatur Chrysippus, ut dicat uerendum esse, ne, quia Charites Iouis filiae sunt, parum se grate gerere sacrilegium sit et tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorum doce, per quae beneficentior graviorque aduersus bene merentes fiam, per quae obligantium obligatorumque animi certent, ut, qui praestiterunt, obliuiscantur, pertinax sit memoria debentium. Istae uero ineptiae poetis relinquantur, quibus aures oblectare propositum est et dulcem fabulam nectere. At qui ingenia sanare et fidem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis uolunt, serio loquantur et magnis uiribus agant; nisi forte existimas leui ac fabuloso sermone et anilibus argumentis prohiberi posse rem perniciosissimam, beneficiorum nouas tabulas.

[5] Sed quemadmodum superuacua transcurram, ita exponam necesse est hoc primum nobis esse discendum, quid accepto beneficio debeamus. Debere enim se <ait> alius pecuniam, quam accepit, alius consulatum, alius sacerdotium, alius prouinciam. Ista autem sunt meritorum signa, non merita. Non potest beneficium manu tangi: res animo geritur. Multum interest inter materiam beneficii et beneficium; itaque nec aurum nec argentum nec quicquam eorum, quae pro maximis accipiuntur, beneficium est, sed ipsa tribuentis uoluntas. Inperiti autem id, quod oculis incurrit et quod traditur possideturque, solum notant, cum contra illud,

quod in re carum atque pretiosum <est, parui pendunt>. Haec, quae tenemus, quae aspicimus, in quibus cupiditas nostra haeret, caduca sunt, auferre nobis et fortuna et iniuria potest; beneficium etiam amisso eo, per quod datum est, durat; est enim recte factum, quod inritum nulla uis efficit. Amicum a piratis redemi, hunc alius hostis excepit et in carcerem condidit: non beneficium, sed usum beneficii mei sustulit. Ex naufragio alicui raptos uel ex incendio liberos reddidi, hos uel morbus uel aliqua fortuita iniuria eripuit: manet etiam sine illis, quod in illis datum est. Omnia itaque, quae falsum beneficii nomen usurpant, ministeria sunt, per quae se uoluntas amica explicat. Hoc in aliis quoque rebus euenit, ut aliubi sit species rei, aliubi ipsa res. Imperator aliquem torquibus, murali et ciuica donat: quid habet per se corona pretiosum? quid praetexta? quid fasces? quid tribunal et currus? Nihil horum honor est, sed honoris insigne. Sic non est beneficium id, quod sub oculos uenit, sed beneficii uestigium et nota.

[6] Quid est ergo beneficium? Beneuola actio tribuens gaudium capiensque tribuendo in id, quod facit, prona et sponte sua parata. Itaque non, quid fiat aut quid detur, refert, sed qua mente, quia beneficium non in eo, quod fit aut datur, consistit, sed in ipso dantis aut facientis animo. Magnum autem esse inter ista discrimen uel ex hoc intellegas licet, quod beneficium utique bonum est, id autem, quod fit aut datur, nec bonum nec malum est. Animus est, qui parua extollit, sordida inlustrat, magna et in pretio habita dehonestat; ipsa, quae adpetuntur, neutram naturam habent, nec boni nec mali: refert, quo illa rector inpellat, a quo forma rebus datur. Non est beneficium ipsum, quod numeratur aut traditur, sicut ne in uictimis quidem, licet opimae sint auroque praefulgeant, deorum est honor sed <in> recta ac pia uoluntate uenerantium. Itaque boni etiam farre ac fitilla religiosi sunt; mali rursus non effugiunt impietatem, quamuis aras sanguine multo cruentauerint.

[7] Si beneficia in rebus, non in ipsa bene faciendi uoluntate consistenter, eo maiora essent, quo maiora sunt, quae accipimus. Id autem falsum est; non numquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnifice, qui 'regum aequauit opes animo', qui exiguum tribuit sed libenter, qui paupertatis suae oblitus est, dum meam respicit, qui non uoluntatem tantum iuuandi habuit sed cupiditatem, qui accipere se putauit beneficium, cum daret, qui dedit tamquam <non> recepturus, recepit, tamquam non dedisset, qui occasionem, qua prodesset, et occupauit et quaesiit. Contra ingrata sunt, ut dixi, licet re ac specie magna uideantur, quae danti aut extorquentur aut excidunt, multoque gratius uenit, quod facili quam quod plena manu datur. Exiguum est, quod in me contulit, sed amplius non potuit; at hic quod dedit, magnum est, sed dubitauit, sed distulit, sed, cum daret, gemit, sed superbe dedit, sed circumtulit et placere non ei, cui praestabat, uoluit; ambitioni dedit, non mihi.

[8] Socrati cum multa pro suis quisque facultatibus offerrent, Aeschines, pauper auditor: 'Nihil' inquit 'dignum te, quod dare tibi possim, inuenio et hoc uno modo pauperem esse me sentio. Itaque dono tibi, quod unum habeo, me ipsum. Hoc munus rogo, quaecumque est, boni consulas cogitesque alios, cum multum tibi darent, plus sibi reliquisset.' Cui Socrates: 'Quidni tu' inquit 'magnum munus mihi dederis, nisi forte te paruo aestimas? Habebo itaque curae, ut te meliorem tibi reddam, quam accepi.' Vicit Aeschines hoc munere Alcibiadis parem diuitiis animum et omnem iuuenum opulentorum munificentiam.

[9] Vides, quomodo animus inueniat liberalitatis materiam etiam inter angustias? Videtur mihi dixisse: 'Nihil egisti, fortuna, quod me pauperem esse uoluisti; expediam dignum nihilo minus huic uiro munus, et quia de tuo non possum, de meo dabo.' Neque est, quod existimes illum uilem sibi fuisse: pretium se sui fecit. Ingeniosus adulescens inuenit, quemadmodum Socraten sibi daret. Non quanta quaeque sint, sed a quali profecta, prospiciendum. Callidus non difficilem aditum praebuit inmodica cupientibus spesque inprobas nihil re adiuturus uerbis fouit; at peior opinio, si lingua asper, uultu grauis cum inuidia fortunam suam explicuit. Colunt enim detestanturque felicem et, si potuerint, eadem facturi odere facientem. Coniugibus alienis ne clam quidem sed aperte ludibrio habitis suas aliis permisere. Rusticus, inhumanus ac mali moris et inter matronas abominandus conuicio est, si quis coniugem suam in sella prostare uetuit et uulgo admissis inspectoribus uehi perspicuam undique. Si quis nulla se amica fecit insignem nec alienae uxori annum praestat, hunc matronae humilem et sordidae libidinis et ancillariolum uocant. Inde decentissimum sponsaliorum genus est adulterium et in consensu uiduitas caelibatusque: nemo uxorem duxit, nisi qui abduxit. Iam rapta spargere, sparsa fera et acri auaritia recolligere certant, nihil pensi habere, paupertatem alienam contemnere, suam <magis> quam ullum aliud uereri malum, pacem iniuriis perturbare, inbecilliores ui ac metu premere. Nam prouincias spoliari et nummarium tribunal audita utrimque licitatione alteri addici non mirum, quoniam, quae emeris, uendere gentium ius est.

[10] Sed longius nos inpetus euehit prouocante materia; itaque sic finiamus, ne in nostro saeculo culpa subsidat. Hoc maiores nostri questi sunt, hoc nos querimur, hoc posterius nostri querentur, euersos mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas et omne nefas labi; at ista eodem stant loco stabuntque, paulum dumtaxat ultro aut citro mota, ut fluctus, quos aestus accedens longius extulit, recedens interiore litorum uestigio tenuit. Nunc in adulteria magis quam in alia peccabitur, abruptetque frenos pudicitia; nunc conuiuiorum uigebit furor et foedissimum patrimoniorum exitium, culina; nunc cultus corporum nimius et formae cura prae se ferens animi deformitatem; nunc in petulantiam et audaciam erumpet male dispensata libertas; nunc in

crudelitatem priuatam ac publicam ibitur bellorumque ciuiliū insaniam, qua omne sanctum ac sacrum profanetur; habebitur aliquando ebrietati honor, et plurimum meri cepisse uirtus erit. Non expectant uno loco uitia, sed mobilia et inter se dissidentia tumultuantur, pellunt in uicem fuganturque; ceterum idem semper de nobis pronuntiare debebimus, malos esse nos, malos fuisse, - inuitus adiciam, et futuros esse. Erunt homicidae, tyranni, fures, adulteri, raptores, sacrilegi, proditores; infra omnia ista ingratus est, nisi quod omnia ista ab ingrato sunt, sine quo uix ullum magnum facinus adcreuit. Hoc tu caue tamquam maximum crimen ne admittas, ignosce tamquam leuissimo, si admissum est. Haec est enim iniuriae summa: beneficium perdidisti. Saluum est enim tibi ex illo, quod est optimum: dedisti. Quemadmodum autem curandum est, ut in eos potissimum beneficia conferamus, qui grate responsuri erunt, ita quaedam, etiam si male de illis sperabitur, faciemus tribuamusque, non solum si iudicabimus ingratos fore, sed si sciemus fuisse. Tamquam si filios alicui restituere potero magno periculo liberatos sine ullo meo, non dubitabo. Dignum etiam inpendio sanguinis mei tuebor et in partem discriminis ueniam; indignum si eripere latronibus potero clamore sublato, salutarem uocem homini non pigebit emittere.

[11] Sequitur, ut dicamus, quae beneficia danda sint et quemadmodum. Primum demus necessaria, deinde utilia, deinde iocunda, utique mansura. Incipiendum est autem a necessariis; aliter enim ad animum peruenit, quod uitam continet, aliter, quod exornat aut instruit. Potest in eo aliquis fastidiosus esse aestimator, quo facile cariturus est, de quo dicere licet: 'Recipe, non desidero; meo contentus sum.' Interim non reddere tantum libet, quod acceperis, sed abicere. Ex his, quae necessaria sunt, quaedam primum optinent locum, sine quibus non possumus uiuere, quaedam secundum, sine quibus non debemus, quaedam tertium, sine quibus nolumus. Prima huius notae sunt: hostium manibus eripi et tyrannicae irae et proscriptioni et aliis periculis, quae uaria et incerta humanam uitam obsident. Quidquid horum discussserimus, quo maius ac terribilius erit, hoc maiorem inibimus gratiam; subit enim cogitatio, quantis sint liberati malis, et lenocinium est muneris antecedens metus. Nec tamen ideo debemus tardius quemquam seruare, quam possumus, ut muneri nostro timor inponat pondus. Proxima ab his sunt, sine quibus possumus quidem uiuere, sed ut mors potior sit, tamquam libertas et pudicitia et mens bona. Post haec habebimus coniunctione ac sanguine usuque et consuetudine longa cara, ut liberos, coniuges, penates, cetera, quae usque eo animus sibi adplicuit, ut ab illis quam uita diuelli grauius existimet. Subsecuntur utilia, quorum uaria et lata materia est; hic erit pecunia non superfluens sed ad sanum modum habendi parata; hic erit honor et processus ad altiora tendentium; nec enim utilius quicquam est quam sibi utilem fieri. Iam cetera ex abundanti ueniunt delicatos factura; in his sequemur, ut opportunitate grata sint, ut non uolgaria, quaeque aut pauci habuerint aut pauci intra hanc

aetatem aut hoc modo, quae, etiam si natura pretiosa non sunt, tempore aut loco fiant. Videamus, quid oblatum maxime uoluptati futurum sit, quid frequenter occurrurum habenti, ut totiens nobiscum quotiens cum illo sit; utique caebimus, ne munera superuacua mittamus, ut feminae aut seni arma uenatoria, ut rustico libros, ut studiis ac litteris dedito retia. Aequè ex contrario circumspiciemus, ne, dum grata mittere uolumus, suum cuique morbum exprobratura mittamus, sicut ebrioso uina et ualetudinario medicamenta. Maledictum enim incipit esse, non munus, in quo uitium accipientis adgnoscutur.

[12] Si arbitrium dandi penes nos est, praecipue mansura quaeremus, ut quam minime mortale munus sit. Pauci enim sunt tam grati, ut, quid acceperint, etiam si non uident, cogitent. Ingratos quoque memoria cum ipso munere incurrit, ubi ante oculos est et obliuisci sui non sinit, sed auctorem suum ingerit et inculcat. Eo quidem magis duratura quaeramus, quia numquam admonere debemus; ipsa res euanescentem memoriam excitet. Libentius donabo argentum factum quam signatum; libentius statuas quam uestem et quod usus breuis deterat. Apud paucos post rem manet gratia; plures sunt, apud quos non diutius in animo sunt donata, quam in usu. Ego, si fieri potest, consumi munus meum nolo; extet, haereat amico meo, conuiuat. Nemo tam stultus est, ut monendus sit, ne cui gladiatores aut uenationem iam munere edito mittat et uestimenta aestiua bruma, hiberna solstitio. Sit in beneficio sensus communis; tempus, locum obseruet, personas, quia momentis quaedam grata et ingrata sunt. Quanto acceptius est, si id damus, quod quis non habet, quam cuius copia abundat? quod diu quaerit nec inuenit, quam quod ubique uisurus est? Munera non tam pretiosa quam rara et exquisita sint, quae etiam apud diuitem sibi locum faciant, sicut gregalia quoque poma et post paucos dies itura in fastidium delectant, si prouenere maturius. Illa quoque non erunt sine honore, quae aut nemo illis alius dedit aut nos nulli alii.

[13] Alexandro Macedoni, cum uictor Orientis animos supra humana tolleret, Corinthii per legatos gratulati sunt et ciuitate illum sua donauerunt. Cum risisset hoc Alexander officii genus, unus ex legatis: 'Nulli' inquit 'ciuitatem umquam dedimus alii quam tibi et Herculi.' Libens accepti non dilutum honorem et legatos inuitatione aliaque humanitate prosecutus cogitauit, non qui sibi ciuitatem darent, sed cui dedissent; et homo gloriae deditus, cuius nec naturam nec modum nouerat, Herculis Liberique uestigia sequens ac ne ibi quidem resistens, ubi illa defecerant, ad socium honoris sui respexit a dantibus, tamquam caelum, quod mente uanissima conplectebatur, teneret, quia Herculi aequabatur. Quid enim illi simile habebat uesanus adulescens, cui pro uirtute erat felix temeritas? Hercules nihil sibi uicit; orbem terrarum transiuit non concupiscendo, sed iudicando, quid uinceret, malorum hostis, bonorum uindex, terrarum marisque pacator; at hic a pueritia latro gentiumque uastator, tam hostium pernicies quam amicorum, qui summum bonum duceret

terrori esse cunctis mortalibus, oblitus non ferocissima tantum, sed ignauissima quoque animalia timeri ob malum uirus.

[14] Ad propositum nunc reuertamur. Beneficium qui quibuslibet dat, nulli gratum dat; nemo se stabularii aut cauponis hospitem iudicat nec conuiuam dantis epulum, ubi dici potest: 'Quid enim in me contulit? Nempe hoc, quod et in illum uix bene notum sibi et in illum etiam inimicum ac turpissimum hominem. Numquid enim me dignum iudicauit? morbo suo morem gessit.' Quod uoles gratum esse, rarum effice: quis patitur sibi inputari <uolgaria>? Nemo haec ita interpretetur, tamquam reducam liberalitatem et frenis artioribus reprimam; illa uero, in quantum libet, exeat, sed eat, non erret. Licet ita largiri, ut unusquisque, etiam si cum multis accepit, in populo se esse non putet. Nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam speret se propius admissum; dicat: 'Accepi idem, quod ille, sed ultro. Accepi, quod ille, sed ego intra breue tempus, cum ille diu meruisset. Sunt, qui idem habeant, sed non eisdem uerbis datum, non eadem comitate tribuentis. Ille accepit, cum rogasset; ego non rogaram. Ille accepit, sed facile redditurus, sed cuius senectus et libera orbitas magna promittebat; mihi plus dedit, quamuis idem dederit, quia sine spe recipiendi dedit.' Quemadmodum meretrix ita inter multos se diuidet, ut nemo non aliquod signum familiaris animi ferat, ita, qui beneficia sua amabilia esse uult, excogitet, quomodo et multi obligentur et tamen singuli habeant aliquid, quo se ceteris praeferant.

[15] Ego uero beneficiis non obicio moras; quo plura maioraque fuerint, plus adferent laudis. At sit iudicium; neque enim cordi esse cuiquam possunt forte ac temere data. Quare si quis existimat nos, cum ista praecipimus, benignitatis fines introrsus referre et illi minus laxum limitem aperire, ne perperam monitiones nostras exaudit. Quam enim uirtutem magis ueneramur? cui magis stimulos addimus? quibusue tam conuenit haec adhortatio quam nobis societatem generis humani sancientibus? Quid ergo est? Cum sit nulla honesta uis animi, etiam si a recta uoluntate inceptit, nisi quam uirtutem modus fecit, ueto liberalitatem nepotari. Tunc iuuat accepisse beneficium et supinis quidem manibus, ubi illud ratio ad dignos perducit, non quolibet casus et consilii indigens inpetus defert; quod ostentare libet et inscribere sibi. Beneficia tu uocas, quorum auctorem fateri pudet? At illa quanto gratiora sunt quantoque in partem interiorum animi numquam exitura descendunt, cum delectant cogitantem magis a quo, quam quid acceperis? Crispus Passienus solebat dicere quorundam se iudicium malle quam beneficium, quorundam beneficium malle quam iudicium, et subiciebat exempla: 'Malo' aiebat 'diui Augusti iudicium, malo Claudii beneficium.' Ego uero nullius puto expetendum esse beneficium, cuius uile iudicium est. Quid ergo? non erat accipiendum a Claudio, quod dabatur? Erat, sed sicut a fortuna, quam scires posse statim malam fieri. Quid ista inter se mixta diuidimus? Non est beneficium, cui deest pars optima, datum

esse iudicio; alioqui pecunia ingens, si non ratione nec recta uoluntate donata est, non magis beneficium est quam thesaurus. Multa sunt autem, quae oportet accipere nec debere.

Seneca the Younger The Latin Library The Classics Page

## **L. ANNAEI SENECAE AD AD AEBVTIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS LIBER II**

[1] Inspiciamus, Liberalis uirorum optime, id quod ex priori parte adhuc superest, quemadmodum dandum sit beneficium; cuius rei expeditissimam uideor monstraturus uiam: sic demus, quomodo uellemus accipere.

Ante omnia libenter, cito, sine ulla dubitatione; ingratum est beneficium, quod diu inter dantis manus haesit, quod quis aegre dimittere uisus est et sic dare, tamquam sibi eriperet. Etiam si quid interuenit morae, euitemus omni modo, ne deliberasse uideamur; proximus est a negante, qui dubitauit, nullamque iniit gratiam. Nam cum in beneficio iucundissima sit tribuentis uoluntas, quia nolentem se tribuisse ipsa cunctatione testatus est, non dedit sed aduersus ducentem male retinuit; multi autem sunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratissima sunt beneficia parata, facilia, occurrentia, ubi nulla mora fuit nisi in accipientis uerecundia. Optimum est antecedere desiderium cuiusque, proximum sequi; illud melius, occupare ante quam rogemur, quia, cum homini probo ad rogandum os concurrat et subfundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus suum. Non tulit gratis, qui, cum rogasset, accepit, quoniam quidem, ut maioribus nostris grauissimis uiris uisum est, nulla res carius constat, quam quae precibus empti est. Vota homines parcius facerent, si palam facienda essent; adeo etiam deos, quibus honestissime supplicamus, tacite malumus et intra nosmet ipsos precari.

[2]

Molestum uerbum est, onerosum, demisso uultu dicendum, rogo. Huius facienda est gratia amico et quemcumque amicum sis promerendo facturus; properet licet, sero beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiusque uoluntas et, cum intellecta est, necessitate grauissima rogandi liberanda est; illud beneficium iucundum uicturum in animo scias, quod obuiam uenit. Si non contigit praeuenire, plura rogantis uerba intercidamus; ne rogati uideamur sed certiores facti,

statim promittamus facturosque nos, etiam ante quam interpellemur, ipsa festinatione adprobemus. Quemadmodum in aegris opportunitas cibi salutaris est et aqua tempestive data remedii locum optinuit, ita, quamvis leue et uolgare beneficium est, si praesto fuit, si proximam quamque horam non perdidit, multum sibi adicit gratiamque pretiosi sed lenti et diu cogitati muneris uincit. Qui tam parate facit, non est dubium, quin libenter faciat; itaque laetus facit et induit sibi animi sui uoltum.

[3]

Ingentia quorundam beneficia silentium aut loquendi tarditas imitata grauitatem et tristitiam corrumpit, cum promitterent uoltu negantium; quanto melius adicere bona uerba rebus bonis et praedicatione humana benignaque commendare, quae praestes! Vt ille se castiget, quod tardior in rogando fuit, adicias licet familiarem querellam: 'Irascor tibi, quod, cum aliquid desiderasses, non olim scire me uoluisti, quod tam diligenter rogasti, quod quemquam adhibuisti. Ego uero gratulor mihi, quod experiri animum meum libuit; postea, quidquid desiderabis, tuo iure exiges; semel rusticitati tuae ignoscitur.' Sic efficies, ut animum tuum pluris aestimet quam illud, quidquid est, ad quod petendum uenerat. Tunc est summa uirtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille, qui discessit, dicet sibi: 'Magnum hodie lucrum feci; malo, quod illum talem inueni, quam si multiplicatum hoc ad me, de quo loquebar, alia uia peruenisset; huic eius animo numquam parem gratiam referam.'

[4]

At plerique sunt, qui beneficia asperitate uerborum et supercilio in odium adducunt eo sermone usi, ea superbia, ut inpetrasse paeniteat. Aliae deinde post rem promissam secuntur morae; nihil autem est acerbius, quam ubi quoque, <quod> inpetrasti, rogandum est. Repraesentanda sunt beneficia, quae a quibusdam accipere difficilius est quam inpetrare. Hic rogandus est, ut admoneat, ille, ut consummet; sic unum munus per multorum manus teritur, ex quo gratiae minimum apud promittentem remanet, quia auctori detrahit, quisquis post illum rogandus est. Hoc itaque curae hebebis, si grate aestimari, quae praestabis, uoles, ut beneficia tua inlibata, ut integra ad eos, quibus promissa sunt, perueniant, sine ulla, quod aiunt, deductione. Nemo

illa intercipiat, nemo detineat; nemo in eo, quod daturus es, gratiam suam facere potest, ut non tuam minuat.

[5]

Nihil aequè amarum quam diu pendere; aequiore quidam animo ferunt praecidi spem suam quam trahi. Plerisque autem hoc uitium est ambitione praua differendi promissa, ne minor sit rogantium turba, quales regiae potentiae ministri sunt, quos delectat superbiae suae longum spectaculum, minusque se iudicant posse, nisi diu multumque singulis, quid possint, ostenderint. Nihil confestim, nihil semel faciunt; iniuriae illorum praecipites, lenta beneficia sunt. Quare uerissimum existima, quod ille comicus dixit:

Quid? tu non intellegis

tantum te gratiae demere, quantum morae adicis?

Inde illae uoces, quas ingenuus dolor exprimit: 'Fac, si quid facis' et: 'Nihil tanti est; malo mihi iam neges.' Vbi in taedium adductus animus incipit beneficium odisse, dum expectat, potest ob id gratus esse? Quemadmodum acerbissima crudelitas est, quae trahit poenam, et misericordiae genus est cito occidere, quia tormentum ultimum finem sui secum adfert, quod antecedit tempus, maxima uenturi supplicii pars est, ita maior est muneris gratia, quo minus diu pependit. Est enim etiam bonarum rerum sollicita expectatio, et cum plurima beneficia remedium alicuius rei adferant, qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus potest liberare, aut tardius gaudere, beneficio suo manus adfert. Omnis benignitas properat, et proprium est libenter facientis cito facere; qui tarde et diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, et tempus et argumentum amicae uoluntatis; tarde uelle nolentis est.

[6]

In omni negotio, Liberalis, non minima portio est, quomodo quidque aut dicatur aut fiat. Multum celeritas adiecit, multum abstulit mora. Sicut in telis eadem ferri uis est, sed infinitum interest, utrum excusso lacerto torqueantur an remissa manu effluent, gladius idem et stringit et transforat, quam presso articulo uenerit, refert, <ita> idem est, quod datur, sed interest, quomodo detur. Quam dulce, quam pretiosum

est, si gratias sibi agi non est passus, qui dedit, si dedisse, dum dat, oblitus est! Nam corripere eum, cui cum maxime aliquid praestes, dementia est et inserere contumeliam meritis. Itaque non sunt exasperanda beneficia nec quicquam illis triste miscendum. Etiam si quid erit, de quo uelis admonere, aliud tempus eligito.

[7]

Fabius Verrucosus beneficium ab homine duro aspere datum panem lapidosum uocabat, quem esurienti accipere necessarium sit, esse acerbum. Ti. Caesar rogatus a Nepote Mario praetorio, ut aeri alieno eius succurreret, edere illum sibi nomina creditorum iussit; hoc non est donare sed creditores conuocare. Cum edita essent, scripsit Nepoti iussisse se pecuniam solui adiecta contumeliosa admonitione; effecit, ut Nepos nec aes alienum haberet nec beneficium: liberauit illum a creditoribus, sibi non obligauit. Aliquid Tiberius secutus est; puto, noluit plures esse, qui idem rogaturi concurrerent. Ista fortasse efficax ratio fuerit ad hominum improbas cupiditates pudore reprimendas, beneficium uero danti tota alia sequenda est uia. Omni genere, quod des, quo sit acceptatius, adornandum est; hoc uero non est beneficium dare, deprehendere est.

[8]

Et ut in transitu de hac quoque parte dicam, quid sentiam, ne principi quidem satis decorum est donare ignominiae causa. 'Tamen' inquit 'effugere Tiberius ne hoc quidem modo, quod uitabat, potuit; nam aliquot postea, qui idem rogarent, inuenti sunt, quos omnes iussit reddere in senatu aeris alieni causas, et ita illis certas summas dedit.' Non est illud liberalitas, censura est; auxilium est, principale tributum est: beneficium non est, cuius sine rubore meminisse non possum. Ad iudicem missus sum; ut inpetrarem, causam dixi.

[9]

Praecipunt itaque omnes auctores sapientiae quaedam beneficia palam danda, quaedam secreto: palam, quae consequi gloriosum, ut militaria dona, ut honores et quidquid aliud notitia pulchrius fit; rursus, quae non producunt nec honestiorem faciunt, sed succurrunt infirmitati, egestati, ignominiae, tacite danda sunt, ut nota sint solis, quibus prosunt.

[10]

Interdum etiam ipse, qui iuuatur, fallendus est, ut habeat nec, a quo acceperit, sciat. Arcesilan aiunt amico pauperi et paupertatem suam dissimulanti, aegro autem et ne hoc quidem confitenti deesse sibi in sumptum ad necessarios usus, clam succurrendum iudicasse; puluino eius ignorantis sacculum subiecit, ut homo inutiliter uerecundus, quod desiderabat, inueniret potius quam acciperet. 'Quid ergo? ille nesciet, a quo acceperit?' Primum nesciat, si hoc ipsum beneficii pars est; deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quae intellegat et illius auctorem; denique ille nesciet accepisse se, ego sciam me dedisse. 'Parum est' inquis. Parum, si fenerare cogitas; sed si dare, quo genere accipienti maxime profuturum erit, dabis. Contentus eris te teste; alioqui non bene facere delectat sed uideri bene fecisse. 'Volo utique sciat.' Debitorem quaeris. 'Volo utique sciat.' Quid? si illi utilius est nescire, si honestius, si gratius, non in aliam partem abibis? 'Volo sciat.' Ita tu hominem non seruabis in tenebris? Non nego, quotiens patitur res, respiciendum gaudium ex accipientis uoluntate; sin adiuuari illum et oportet et pudet, si, quod praestamus, offendit, nisi absconditur, beneficium in acta non mitto. Quidni? ego illi non sum indicaturus me dedisse, cum inter prima praecepta ac maxime necessaria sit, ne umquam exprobrem, immo ne admoneam quidem. Haec enim beneficii inter duos lex est: alter statim obliuisci debet dati, alter accepti numquam.

[11]

Lacerat animum et premit frequens meritorum commemoratio. Libet exclamare, quod ille triumuirali proscriptione seruatus a quodam Caesaris amico exclamauit, cum superbiam eius ferre non posset: 'Redde me Caesari!' Quousque dices: 'Ego te seruauit, ego eripui morti'? istud, si meo arbitrio memini, uita est, si tuo, mors est; nihil tibi debeo, si me seruasti, ut haberes, quem ostenderes. Quousque me circumducis? quousque obliuisci fortunae meae non sinis? semel in triumpho ductus essem. Non est dicendum, quid tribuerimus: qui admonet, repetit; non est instandum, non est memoria renouanda, nisi ut aliud dando prioris admoneas. Ne aliis quidem narrare debemus; qui dedit beneficium, taceat, narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi ubique iactanti beneficium suum: 'Non

negabis' inquit 'te recepisse'; et cum respondisset: 'Quando?' 'Saepe quidem' inquit 'et multis locis, id est, quotiens et ubicumque narrasti.' Quid opus est eloqui, quid alienum occupare officium? est, qui istud facere honestius possit, quo narrante et hoc laudabitur, quod ipse non narras. Ingratum me iudicas, si istud te tacente nemo sciturus est. Quod adeo non est committendum, ut etiam, si quis coram nobis narrabit, respondendum sit: 'Dignissimus quidem ille est maioribus beneficiis, sed ego magis uelle me scio omnia illi praestare quam adhuc praestitisse'; et haec ipsa non uerniliter nec ea figura, qua quidam reiciunt, quae magis ad se uolunt adtrahere. Deinde adicienda omnis humanitas. Perdet agricola, quod sparsit, si labores suos destituit in semine; multa cura sata perducuntur ad segetem; nihil in fructum peruenit, quod non a primo usque ad extremum aequalis cultura prosequitur. Eadem beneficiorum condicio est. Numquid ulla maiora possunt esse, quam quae in liberos patres conferunt? haec tamen inrita sunt, si in infantia deserantur, nisi longa pietas munus suum nutrit. Eadem ceterorum beneficiorum condicio est: nisi illa adiuueris, perdes; parum est dedisse, fouenda sunt. Si gratos uis habere, quos obligas, non tantum des oportet beneficia, sed ames. Praecipue, ut dixi, parcamus auribus; admonitio taedium facit, exprobratio odium. Nihil aequè in beneficio dando uitandum est quam superbia. Quid opus adrogantia uultus, quid tumore uerborum? ipsa res te extollit. Detrahenda est inanis iactatio; res loquentur nobis tacentibus. Non tantum ingratum, sed inuisum est beneficium superbe datum.

[12]

C. Caesar dedit uitam Pompeio Penno, si dat, qui non aufert; deinde absoluto et agenti gratias porrexit osculandum sinistrum pedem. Qui excusant et negant id insolentiae causa factum, aiunt socculum auratum, immo aureum, margaritis distinctum ostendere eum uoluisse. Ita prorsus: quid hic contumeliosum est, si uir consularis aurum et margaritas osculatus est alioquin nullam partem in corpore eius electurus, quam purius oscularetur? Homo natus in hoc, ut mores liberae ciuitatis Persica seruitute mutaret, parum iudicauit, si senator, senex, summis usus honoribus in conspectu principum supplex sibi eo more iacuisset, quo hostes uicti hostibus iacueret; inuenit aliquid infra

genua, quo libertatem detruderet. Non hoc est rem publicam calcare, et quidem, licet id aliquis non putet ad rem pertinere, sinistro pede? Parum enim foede furioseque insolens fuerat, qui de capite consularis uiri soccatus audiebat, nisi in os senatoris ingessisset imperator epigros suos.

[13]

O superbia, magnae fortunae stultissimum malum! ut a te nihil accipere iuuat! ut omne beneficium in iniuriam conuertis! ut te omnia dedecent! quoque altius te subleuasti, hoc depressior es ostendisque tibi non datum agnoscere ista bona, quibus tantum inflaris; quidquid das, corrumpis. Libet itaque interrogare, quid se tanto opere resupinet, quid uoltum habitumque oris peruertat, ut malit personam habere quam faciem? Iucunda sunt, quae humana fronte, certe leni placidaque tribuuntur, quae cum daret mihi superior, non exultauit supra me, sed quam potuit benignissimus fuit descenditque in aequum et detraxit muneri suo pompam, si obseruauit idoneum tempus, ut in occasione potius quam in necessitate succurreret. Vno modo istis persuadebimus, ne beneficia sua insolentia perdant, si ostenderimus non ideo uideri maiora, quod tumultuosius data sunt; ne ipsos quidem ob id cuiquam posse maiores uideri; uanam esse superbiae magnitudinem et quae in odium etiam amanda perducant.

[14]

Sunt quaedam nocitura inpetrantibus, quae non dare sed negare beneficium est; aestimabimus itaque utilitatem potius quam uoluntatem petentium. Saepe enim noxia concupiscimus, nec dispicere, quam pernicioosa sint, licet, quia iudicium interpellat adfectus; sed cum subsedit cupiditas, cum inpetus ille flagrantis animi, qui consilium fugat, cecidit, detestamur perniciosos malorum munerum auctores. Vt frigidam aegris negamus et lugentibus ac sibi iratis ferrum, ut amentibus, quidquid contra se usus ardor petit, sic omnium, quae nocitura sunt, inpense ac submisce, non numquam etiam miserabiliter rogantibus perseuerabimus non dare. Cum initia beneficiorum suorum spectare tum etiam exitus decet et ea dare, quae non tantum accipere, sed etiam accepisse delectet. Multi sunt, qui dicant: 'Scio hoc illi non profuturum, sed quid faciam? rogat, resistere precibus eius non possum; uiderit: de se, non de me queretur.' Falsum est: immo de te et merito

quidem; cum ad mentem bonam redierit, cum accessio illa, quae animum inflammabat, remiserit, quidni eum oderit, a quo in damnum ac periculum suum adiutus est? Exorari in perniciem rogantium saeua bonitas est. Quemadmodum pulcherrimum opus est etiam inuitos nolentesque seruare, ita rogantibus pestifera largiri blandum et adfabile odium est. Beneficium demus, quod in usu magis ac magis placeat, quod numquam in malum uertat. Pecuniam non dabo, quam numeraturum adulterae sciam, nec in societate turpis facti aut consilii inueniar; si potero, reuocabo, si minus, non adiuuabo scelus. Siue illum ira, quo non debebit, inpellet, siue ambitionis calor abducat a tutis, in nullum malum uires a <me> sumere ipsas patiar nec conmittam, ut possit quandoque dicere: 'Ille amando me occidit.' Saepe nihil interest inter amicorum munera et hostium uota; quidquid illi accidere optant, in id horum intempestiua indulgentia inpellit atque instruit. Quid autem turpius quam quod euenit frequentissime, ut nihil intersit inter odium et beneficium?

[15]

Numquam in turpitudinem nostram reditura tribuamus. Cum summa amicitiae sit amicum sibi aequare, utrique simul consulendum est: dabo egenti, sed ut ipse non egeam; succurram perituro, sed ut ipse non peream, nisi si futurus ero magni hominis aut magnae rei merces. Nullum beneficium dabo, quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo nec magna pro paruis accipi patiar; nam ut qui, quod <dedit>, inputat, gratiam destruit, ita qui, quantum det, ostendit, munus suum commendat, non exprobrat. Respiciendae sunt cuique facultates suae uiresque, ne aut plus praestemus, quam possumus, aut minus. Aestimanda est eius persona, cui damus; quaedam enim minora sunt, quam ut exire a magnis uiris debeant, quaedam accipiente maiora sunt. Vtriusque itaque personam confer et ipsum inter illas, quod donabis, examina, numquid aut danti graue sit aut parum, numquid rursus, qui accepturus est, aut fastidiat aut non capiat.

[16]

Vrbem cuidam Alexander donabat, uesanus et qui nihil animo nisi grande conciperet. Cum ille, cui donabatur, se ipse mensus tanti muneris inuidiam refugisset dicens non conuenire fortunae suae: 'Non quaero' inquit, 'quid te accipere deceat, sed quid me dare.'

Animosa uox uidetur et regia, cum sit stultissima.  
Nihil enim per se quemquam decet; refert, qui det,  
cui, quando, quare, ubi, et cetera, sine quibus facti  
ratio non constabit. Tumidissimum animal! si illum  
accipere hoc non decet, nec te dare; habetur personarum  
ac dignitatum portio et, cum sit ubique uirtus  
modus, aeque peccat, quod excedit, quam quod deficit.  
Liceat istud sane tibi et te in tantum fortuna sustulerit,  
ut congiaria tua urbes sint (quas quanto maioris animi  
fuit non capere quam spargere!); est tamen aliquis  
minor, quam <ut> in sinu eius condenda sit ciuitas.

[17]

Ab Antigono Cynicus petit talentum: respondit  
plus esse, quam quod Cynicus petere deberet; repulsus  
petit denarium: respondit minus esse, quam quod regem  
deceret dare. 'Turpissima eiusmodi cauillatio est:  
inuenit, quomodo neutrum daret. In denario regem,  
in talento Cynicum respexit, cum posset et denarium  
tamquam Cynico dare et talentum tamquam rex. Vt  
sit aliquid maius, quam quod Cynicus accipiat, nihil  
tam exiguum est, quod non honeste regis humanitas  
tribuat.' Si me interrogas, probo; est enim intolerabilis  
res poscere nummos et contemnere. Indixisti  
pecuniae odium; hoc professus es, hanc personam induisti:  
agenda est. Iniquissimum est te pecuniam sub  
gloria egestatis adquirere. Adspicienda ergo non minus  
sua cuique persona est quam eius, de quo iuuando  
quis cogitat. Volo Chrysippi nostri uti similitudine  
de pilae lusu, quam cadere non est dubium aut mittentis  
uitio aut excipientis; tum cursum suum seruat, ubi  
inter manus utriusque apte ab utroque et iactata et  
excepta uersatur. Necesse est autem lusor bonus aliter  
illam conlusori longo, aliter breui mittat. Eadem  
beneficii ratio est: nisi utrique personae, dantis et  
accipientis, aptatur, nec ab hoc exhibit nec ad illum  
perueniet, ut debet. Si cum exercitato et docto negotium  
est, audacius pilam mittemus; utcumque enim  
uenerit, manus illam expedita et agilis repercutiet; si  
cum tirone et indocto, non tam rigide nec tam excusse  
sed languidius et in ipsam eius derigentes manum  
remisse occurremus. Idem faciendum est in beneficiis:  
quosdam doceamus et satis iudicemus, si conantur, si  
audent, si uolunt. Facimus autem plerumque ingratos  
et, ut sint, fauemus, tamquam ita demum magna sint  
beneficia nostra, si gratia illis referri non potuit; ut

malignis lusoribus propositum est conlusorem traducere, cum damno scilicet ipsius lusus, qui non potest, nisi consentitur, extendi. Multi sunt tam pravae naturae, ut malint perdere, quae praestiterunt, quam uideri recepisse, superbi et inputatores; quanto melius quantoque humanius id agere, ut illis quoque partes suae constent, et fauere, ut gratia sibi referri possit, benigne omnia interpretari, gratias agentem non aliter, quam si referat, audire, praebere se facilem ad hoc, ut, quem obligauit, etiam exolui uelit! Male audire solet fenerator, si acerbe exigit, aequae, si in recipiendo tardus ac difficilis moras quaerit. Beneficium tam recipiendum est quam non exigendum. Optimus ille, qui facile dedit, numquam exegit, reddi gauisus est, bona fide, quid praestitisset, oblitus, qui accipientis animo recepit.

[18]

Quidam non tantum dant beneficia superbe, sed etiam accipiunt, quod non est conmittendum; iam enim transeamus ad alteram partem tractaturi, quomodo se gerere homines in accipiendis beneficiis debeant. Quodcumque ex duobus constat officium, tantundem ab utroque exigit: qualis pater esse debeat, cum inspexeris, scies non minus operis illic superesse, ut dispicias, qualem esse oporteat filium; sunt aliquae partes mariti, sed non minores uxoris. In uicem ista, quantum exigunt, praestant et parem desiderant regulam, quae, ut ait Hecaton, difficilis est; omne enim honestum in arduo est, etiam quod uicinum honesto est; non enim tantum fieri debet, sed ratione fieri. Hac duce per totam uitam eundum est, minima maximaque ex huius consilio gerenda; quomodo haec suaserit, dandum. Haec autem hoc primum censebit non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Vt breuiter tibi respondeam: ab his, quibus dedissemus. Videamus, num etiam maiore dilectu quaerendus sit, cui debeamus, quam cui praestemus. Nam ut non sequantur ulla incommoda (secuntur autem plurima), graue tamen tormentum est debere, cui nolis; contra iucundissimum ab eo accepisse beneficium, quem amare etiam post iniuriam possis, ubi amicitiam alioqui iucundam causa fecit et iustam. Illud uero homini uerecundo et probro miserrimum est, si eum amare oportet, quem non iuuat. Totiens admoneam necesse est non loqui me de sapientibus, quos, quidquid oportet, et iuuat, qui animum in potestate habent et legem sibi, quam uolunt, dicunt,

quam dixerunt, seruant, sed de imperfectis hominibus honestam uiam sequi uolentibus, quorum adfectus saepe contumaciter parent. Itaque eligendum est, a quo beneficium accipiam; et quidem diligentius quaerendus beneficii quam pecuniae creditor. Huic enim reddendum est, quantum accepi, et, si reddidi, solutus sum ac liber; at illi et plus soluendum est, et nihilo minus etiam relata gratia cohaeremus; debeo enim, cum reddidi, rursus incipere, manetque amicitia; <et ut in amicitiam> non reciperem indignum, sic ne in beneficiorum

quidem sacratissimum ius, ex quo amicitia oritur. 'Non semper' inquit 'mihi licet dicere: nolo; aliquando beneficium accipiendum est et inuito. Dat tyrannus crudelis et iracundus, qui munus suum fastidire te iniuriam iudicaturus est: non accipiam? eodem loco latronem pone, piratam, regem animum latronis ac piratae habentem. Quid faciam? parum dignus est, cui debeam?' Cum eligendum dico, cui debeas, uim maiorem et metum excipio, quibus adhibitis electio perit. Si liberum est tibi, si arbitrii tui est, utrum uelis an non, id apud te ipse perpendes; si necessitas tollit arbitrium, scies te non accipere, sed parere. Nemo id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit; si uis scire, an uelim, effice, ut possim nolle. 'Vitam tamen tibi dedit.' Non refert, quid sit, quod datur, nisi a uolente, nisi uolenti datur; si seruasti me, non ideo seruator es. Venenum aliquando pro remedio fuit; non ideo numeratur inter salubria. Quaedam prosunt nec obligant: tuber quidam tyranni gladio diuisit, qui ad occidendum eum uenerat; non ideo illi tyrannus gratias egit, quod rem, quam medicorum manus reformidauerant nocendo sanauit.

[19]

Vides non esse magnum in ipsa re momentum, quoniam non uidetur dedisse beneficium, qui a malo animo profuit; casus enim beneficium est, hominis iniuria. Leonem in amphitheatro spectauimus, qui unum e bestiariis agnitum, cum quondam eius fuisset magister, protexit ab inpetu bestiarum; num ergo beneficium est ferae auxilium? minime, quia nec uoluit facere nec faciendi animo fecit. Quo loco feram posui, tyrannum pone: et hic uitam dedit et illa, nec hic nec illa beneficium. Quia non est beneficium accipere cogi, non est beneficium debere, cui nolis. Ante des oportet mihi arbitrium mei, deinde beneficium.

[20]

Disputari de M. Bruto solet, an debuerit accipere  
ab diuo Iulio uitam, cum occidendum eum iudicaret.  
Quam rationem in occidendo secutus sit, alias tractabimus;  
mihi enim, cum uir magnus in aliis fuerit, in  
hac re uidetur uehementer errasse nec ex institutione  
Stoica se egisse; qui aut regis nomen extimuit, cum  
optimus ciuitatis status sub rege iusto sit, aut ibi  
sperauit libertatem futuram, ubi tam magnum praemium  
erat et imperandi et seruiendi, aut existimauit  
ciuitatem in priorem formam posse reuocari amissis  
pristinis moribus futuramque ibi aequalitatem ciuilis  
iuris et staturas suo loco leges, ubi uiderat tot milia  
hominum pugnantia, non an seruirent, sed utri. Quanta  
uero illum aut rerum naturae aut urbis suae tenuit  
obliuio, qui uno interempto defuturum credidit alium,  
qui idem uellet, cum Tarquinius esset inuentus post  
tot reges ferro ac fulminibus occisos! Sed uitam accipere  
debuit, ob hoc tamen <non> habere illum parentis  
loco, quia in ius dandi beneficii iniuria uenerat; non  
enim seruauit is, qui non interfecit, nec beneficium  
dedit, sed missionem.

[21]

Illud magis uenire in aliquam disputationem potest,  
quid faciendum sit captiuo, cui redemptionis pretium  
homo prostituti corporis et infamis ore promittit. Patiar  
me ab impuro seruari? seruatus deinde quam illi gratiam  
referam? uiuam cum obsceno? non uiuam cum  
redemptore? Quid ergo placeat, dicam: etiam a tali  
accipiam pecuniam, quam pro capite dependam, accipiam  
autem tamquam creditum, non tamquam beneficium;  
soluam illi pecuniam et, si occasio fuerit seruandi  
periclitantem, seruabo; in amicitiam, quae similes iungit,  
non descendam, nec seruatoris illum loco numerabo sed  
feneratoris, cui sciam reddendum, quod accepi.  
Est aliquis dignus, a quo beneficium accipiam, sed  
danti nociturum est; ideo non accipiam, quia ille paratus  
est mihi cum incommodo aut etiam periculo suo  
prodesse. Defensurus est me reum, sed illo patrocinio  
regem sibi facturum inimicum; inimicus sum, si, cum  
ille pro me periclitari uelit, ego, quod facilius est, non  
facio, ut sine illo periclitem. Ineptum et friuolum hoc  
Hecaton ponit exemplum Arcesilai, quem ait a filio  
familiae adlatam pecuniam non accepisse, ne ille patrem  
sordidum offenderet; quid fecit laude dignum, quod

furtum non recepit, quod maluit non accipere quam reddere? Quae est enim alienam rem non accipere moderatio? Si exemplo magni animi opus est, utamur Graecini Iulii, uiri egregii, quem C. Caesar occidit ob hoc unum, quod melior uir erat, quam esse quemquam tyranno expedit. Is cum ab amicis conferentibus ad inpensam ludorum pecunias acciperet, magnam pecuniam a Fabio Persico missam non accepit et obiurgantibus iis, qui non aestimant mittentes, sed missa, quod repudiasset: 'Ego' inquit 'ab eo beneficium accipiam, a quo propinationem accepturus non sum?' Cum illi Rebilus consularis, homo eiusdem infamiae, maiorem summam misisset instaretque, ut accipi iuberet: 'Rogo' inquit 'ignoscas; et a Persico non accepi.' Vtrum hoc munera accipere est an senatum legere?

[22]

Cum accipiendum iudicauerimus, hilares accipiamus profitentes gaudium, et id danti manifestum sit, ut fructum praesentem capiat; iusta enim causa laetitiae est laetum amicum uidere, iustior fecisse; quam grate ad nos peruenisse indicemus effusis adfectibus, quos non ipso tantum audiente sed ubique testemur. Qui grate beneficium accipit, primam eius pensionem soluit.

[23]

Sunt quidam, qui nolint nisi secreto accipere; testem beneficii et conscium uitant; quos scias licet male cogitare. Quomodo danti in tantum producenda notitia est muneris sui, in quantum delectatura est, cui datur, ita accipienti adhibenda contio est; quod pudet debere, ne acceperis. Quidam furtiue gratias agunt et in angulo et ad aurem; non est ista uerecundia, sed infitiandi genus; ingratus est, qui remotis arbitris agit gratias. Quidam nolunt nomina secum fieri nec interponi pararios nec signatores aduocari, <uix> chirographum dare; idem faciunt, qui dant operam, ut beneficium in ipsos conlatum quam ignotissimum sit. Verentur palam ferre, ut sua potius uirtute quam alieno adiutorio consecuti dicantur; rariores in eorum officiis sunt, quibus uitam aut dignitatem debent, et, dum opinionem clientium timent, grauiorem subeunt ingratorum.

[24]

Alii pessime locuntur de optime meritis. Tutius est quosdam offendere quam demeruisse; argumentum

enim nihil debentium odio quaerunt; atqui nihil magis praestandum est, quam ut memoria nobis meritorum haereat, quae subinde reficienda est, quia nec referre potest gratiam, nisi qui meminit, <et>, qui meminit,> eam refert. Nec delicate accipiendum est nec submisce et humiliter; nam qui negligens est in accipiendo, cum omne beneficium recens pateat, quid faciat, cum prima eius uoluptas refrixit? Alius accipit fastidiose, tamquam qui dicat: 'Non quidem mihi opus est, sed quia tam ualde uis, faciam tibi mei potestatem'; alius supine, ut dubium praestanti relinquat, an senserit; alius uix labra diduxit et ingrator, quam si tacuisset, fuit. Loquendum est pro magnitudine rei inpensius et illa adicienda: 'Plures, quam putas, obligasti' (nemo enim non gaudet beneficium suum latius patere); 'nescis, quid mihi praestiteris, sed scire te oportet, quanto plus sit, quam existimas' (statim gratus est, qui se onerat); 'numquam tibi referre gratiam potero; illud certe non desinam ubique confiteri me referre non posse.'

[25]

Nullo magis Caesarem Augustum demeruit et ad alia inpetranda facilem sibi reddidit Furnius, quam quod, cum patri Antonianas partes secuto ueniam inpetrasset, dixit: 'Hanc unam, Caesar, habeo iniuriam tuam: effecisti, ut et uiuerem et morerer ingratus.' Quid est tam grati animi, quam nullo modo sibi satis facere, quam ne ad spem quidem exaequandi umquam beneficii accedere? His atque eiusmodi uocibus id agamus, ut uoluntas nostra non lateat, sed aperiatur et luceat. Verba cessent licet: si, quemadmodum debemus, adfecti sumus, conscientia eminebit in uultu. Qui gratus futurus est, statim, dum accipit, de reddendo cogitet. Chrysippus quidem ait illum uelut in certamen cursus compositum et carceribus inclusum opperiri debere tempus suum, ad quod uelut dato signo prosiliat; et quidem magna illi contentione opus est, magna celeritate, ut consequatur antecedentem.

[26]

Videndum est nunc, quid maxime faciat ingratos. Facit aut nimius sui suspectus et insitum mortalitati uitium se suaque mirandi aut audivitas aut inuidia. Incipiamus a primo. Nemo non benignus est sui iudex; inde est, ut omnia meruisse se existimet et in solutum accipiat nec satis suo pretio se aestimatum

putet. 'Hoc mihi dedit, sed quam sero, sed post quot labores? quanto consequi plura potuissem, si illum aut illum ita me colere maluissem? non hoc speraueram; in turbam coniectus sum; tam exiguo dignum

[27]

me iudicauit? honestius praeteriri fuit.' Cn. Lentulus augur, diuitiarum maximum exemplum, ante quam illum libertini pauperem facerent, hic, qui quater miliens sestertium suum uidit (proprie dixi; nihil enim amplius quam uidit), ingenii fuit sterilis, tam pusilli quam animi. Cum esset auarissimus, nummos citius emittebat quam uerba: tanta illi inopia erat sermonis. Hic cum omnia incrementa sua diuo Augusto deberet, ad quem adtulerat paupertatem sub onere nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis et pecunia et gratia subinde <de> Augusto solebat queri dicens a studiis se abductum; nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset relictam eloquentiam. At illi inter alia hoc quoque diuus Augustus praestiterat, quod illum derisu et labore inrito liberauerat.

Non patitur auaritia quemquam esse gratum; numquam enim improbae spei, quod datur, satis est, et maiora cupimus, quo maiora uenerunt, multoque concitior est auaritia in magnarum opum congestu conlocata, ut flammae infinito acrior uis est, quo ex maiore incendio emicuit. Aequae ambitio non patitur quemquam in ea mensura honorum conquiescere, quae quondam eius fuit inpudens uotum: nemo agit de tribunatu gratias, sed queritur, quod non est ad praeturam usque perductus; nec haec grata est, si deest consulatus; ne hic quidem satiat, si unus est. Ultra se cupiditas porrigit et felicitatem suam non intellegit, quia non, unde uenerit, respicit, sed quo tendat.

[28]

Omnibus his uehementius et inportunius malum est inuidia, quae nos inquietat, dum comparat: 'Hoc mihi praestitit, sed illi plus, sed illi maturius'; et deinde nullius causam agit, contra omnes sibi fauet. Quanto est simplicius, quanto prudentius beneficium acceptum augere, scire neminem tanti ab alio, quanti a se ipso aestimari! 'Plus accipere debui, sed illi facile non fuit plus dare; in multos diuidenda liberalitas erat; hoc initium est, boni consulamus et animum eius grate excipiendo euocemus; parum fecit, sed saepius faciet; illum mihi praetulit, et me multis; ille non

est mihi par uirtutibus nec officiis, sed habuit suam  
Venerem; querendo non efficiam, ut maioribus dignus  
sim, sed ut datis indignus. Plura illis hominibus turpissimis  
data sunt; quid ad rem? quam raro fortuna  
iudicat? Cottidie querimur malos esse felices; saepe,  
quae agellos pessimi cuiusque transierat, optimorum  
uirorum segetem grando percussit; fert sortem suam  
quisque ut in ceteris rebus ita in amicitiiis.' Nullum  
est tam plenum beneficium, quod non uellicare malignitas  
possit, nullum tam angustum, quod non bonus  
interpret extendat. Numquam deerunt causae querendi,  
si beneficia a deteriore parte spectaueris.

[29]

Vide, quam iniqui sint diuinorum munerum aestimatores  
et quidem professi sapientiam: queruntur, quod  
non magnitudine corporum aequemus elephantos, uelocitate  
ceruos, leuitate aues, inpetu tauros, quod solida  
sit cutis beluis, decentior dammis, densior ursis, mollior  
fibris, quod sagacitate nos narium canes uincant, quod  
acie luminum aquilae, spatio aetatis corui, multa  
animalia nandi facilitate. Et cum quaedam ne coire quidem  
in idem natura patiatur, ut uelocitatem corporum  
et uires, ex diuersis ac dissidentibus bonis hominem  
non esse conpositum iniuriam uocant et negligentes  
nostri deos, quod non bona ualetudo etiam uitiiis inexpugnabilis  
data sit, quod non futuri scientia. Vix  
sibi temperant, quin eo usque inpudentiae prouehantur,  
ut naturam oderint, quod infra deos sumus, quod non  
in aequo illis stetimus. Quanto satius est ad contemplationem  
tot tantorumque beneficiorum reuerti et  
agere gratias, quod nos in hoc pulcherrimo domicilio  
uoluerunt secundas sortiri, quod terrenis praefecerunt!  
Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum potestas  
penes nos est? Quidquid nobis negatum est, dari non  
potuit. Proinde, quisquis es iniquus aestimator sortis  
humanae, cogita, quanta nobis tribuerit parens noster,  
quanto ualentiora animalia sub iugum miserimus, quanto  
uelociora consequamur, quam nihil sit mortale non  
sub ictu nostro positum. Tot uirtutes accepimus, tot  
artes, animum denique, cui nihil non eodem, quo intendit,  
momento peruium est, sideribus uelociorem,  
quorum post multa saecula futuros cursus antecedit;  
tantum deinde frugum, tantum opum, tantum rerum  
aliarum super alias acruatarum. Circumeas licet cuncta  
et, quia nihil totum inuenies, quod esse te malles, ex

omnibus singula excerpas, quae tibi dari uelles: bene aestimata naturae indulgentia confitearis necesse est in deliciis te illi fuisse. Ita est: carissimos nos habuerunt di immortales habentque, et, qui maximus tribui honos potuit, ab ipsis proximos conlocauerunt. Magna accepimus, maiora non cepimus.

[30]

Haec, mi Liberalis, necessaria credidi, et quia loquendum aliquid de maximis beneficiis erat, cum de minutis loqueremur, et quia inde manat etiam in cetera huius detestabilis uitii audacia. Cui enim respondebit grate, quod munus existimabit aut magnum aut reddendum, qui summa beneficia spernit? cui salutem, cui spiritum debebit, qui uitam accepisse se a dis negat, quam cottidie ab illis petit? Quicumque ergo gratos esse docet, et hominum causam agit et deorum, quibus nullius rei indigentibus, positus extra desiderium, referre nihilo minus gratiam possumus. Non est, quod quisquam excusationem mentis ingratae ab infirmitate atque inopia petat et dicat: 'Quid enim faciam et quomodo? quando superioribus dominisque rerum omnium gratiam referam?' Referre facile est, si auarus es, sine inpendio, si iners, <sine> opera. Eodem quidem momento, quo obligatus es, si uis, cum quolibet paria fecisti, quoniam, qui libenter beneficium accipit, reddidit.

[31]

Hoc ex paradoxis Stoicae sectae minime mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile est eum, qui libenter accipit, beneficium reddidisse. Nam cum omnia ad animum referamus, fecit quisque, quantum uoluit; et cum pietas, fides, iustitia, omnis denique uirtus intra se perfecta sit, etiam si illi manum exerere non licuit, gratus quoque homo esse potest uoluntate. Quotiens, quod proposuit, quisque consequitur, capit operis sui fructum. Qui beneficium dat, quid proponit? prodesse ei, cui dat, et uoluptati esse. Si, quod uoluit, effecit peruenitque ad me animus eius ac mutuo gaudio adfecit, tulit, quod petit. Non enim in uicem aliquid sibi reddi uoluit; aut non fuit beneficium, sed negotiatio. Bene nauigauit, qui quem destinauit portum tenuit; teli iactus certae manus peregit officium, si petita percussit; beneficium qui dat, uult excipi grate: habet, quod uoluit, si bene acceptum est. Sed sperauit emolumentum aliquid: non fuit hoc beneficium, cuius proprium est nihil de reditu cogitare. Quod accipiebam,

eo animo accepi, quo dabatur: reddidi. Alioqui pessima optimae rei condicio est: ut gratus sim, ad fortunam mittor. Si illa inuita respondere non possum, sufficit animus animo. 'Quid ergo? non, quidquid potuero, et faciam, ut reddam, et temporum rerumque occasionem sequar et implere eius sinum cupiam, a quo aliquid accepi?' Sed malo loco beneficium est, nisi et excussis manibus esse grato licet.

[32]

'Qui acceperit' inquit 'beneficium, licet animo benignissimo acceperit, nondum consummauit officium suum; restat enim pars reddendi; sicut in lusu est aliquid pilam scite ac diligenter excipere, sed non dicitur bonus lusor, nisi qui apte et expedite remisit, quam acceperat.' Exemplum hoc dissimile est; quare? quia huius rei laus in corporis motu est et in agilitate, non in animo; explicari itaque totum debet, de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideo non bonum lusorem dicam, qui pilam, ut oportebat, excepit, si per ipsum mora, quo minus remitteret, non fuit. 'Sed quamuis' inquit 'arti ludentis nihil desit, quia partem quidem fecit, sed partem, quam non fecit, potest facere, lusus ipse imperfectus est, qui consummatur uicibus mittendi ac remittendi.' Nolo diutius hoc refellere; existimemus ita esse, desit aliquid lusui, non lusori; sic et in hoc, de quo disputamus, deest aliquid rei datae, cui par alia debetur, non animo, qui animum parem sibi nanctus est et, quantum in illo est, quod uoluit, effecit.

[33]

Beneficium mihi dedit, accepi non aliter, quam ipse accipi uoluit: iam habet, quod petit, et quod unum petit, ergo gratus sum. Post hoc usus mei restat et aliquod ex homine grato commodum; hoc non imperfecti officii reliqua pars est, sed perfecti accessio. Facit Phidias statuam; alius est fructus artis, alius artificii: artis est fecisse, quod uoluit, artificii fecisse cum fructu; perfecit opus suum Phidias, etiam si non uendidit. Triplex illi fructus est operis sui: unus conscientiae; hunc absoluto opere percipit; alter famae; tertius utilitatis, quem adlatura est aut gratia aut uenditio aut aliqua commoditas. Sic beneficii fructus primus ille est conscientiae: hunc percipit, qui, quo uoluit, munus suum pertulit; secundus <et tertius> est et famae et eorum, quae praestari in uicem possunt. Itaque cum benigne acceptum est beneficium, qui dedit, gratiam quidem

iam recepit, mercedem nondum; debeo itaque, quod extra beneficium est, ipsum quidem bene accipiendo persolui.

[34]

'Quid ergo?' inquit 'rettulit gratiam, qui nihil fecit?' Primum fecit: bono animo bonum optulit et, quod est amicitiae, ex aequo. Post deinde aliter beneficium, aliter creditum soluitur; non est, quod expectes, ut solutionem tibi ostendam; res inter animos geritur. Quod dico, non uidebitur durum, quamuis primo contra opinionem tuam pugnet, si te commodaueris mihi et cogitaueris plures esse res quam uerba. Ingens copia est rerum sine nomine, quas non propriis adpellationibus notamus, sed alienis commodatisque: pedem et nostrum dicimus et lecti et ueli et carminis, canem et uenaticum et marinum et sidus; quia non sufficimus, ut singulis singula adsignemus, quotiens opus est, mutuamur. Fortitudo est uirtus pericula iusta contemnens aut scientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum; dicimus tamen et gladiatorem fortem uirum et seruum nequam, quem in contemptum mortis temeritas inpulit. Parsimonia est scientia uitandi sumptus superuacuos aut ars re familiari moderate utendi; parcissimum tamen hominem uocamus pusilli animi et contracti, cum infinitum intersit inter modum et angustias. Haec alia sunt natura, sed efficit inopia sermonis, ut et hunc et illum parcum uocemus, ut et ille fortis dicatur cum ratione fortuita despiciens et hic sine ratione in pericula excurrans. Sic beneficium est et actio, ut diximus, benefica et ipsum, quod datur per illam actionem, ut pecunia, ut domus, ut praetexta; unum utrique nomen est, uis quidem ac potestas longe alia.

[35]

Itaque adtende, iam intellegis nihil me, quod opinio tua refugiat, dicere: illi beneficio, quod actio perficit, relata gratia est, si illud beneuole excipimus; illud alterum, quod re continetur, nondum reddidimus, sed uolumus reddere. Voluntati uoluntate satis fecimus, rei rem debemus. Itaque, quamuis rettulisse illum gratiam dicamus, qui beneficium libenter accipit, iubemus tamen et simile aliquid ei, quod accepit, reddere. A consuetudine quaedam, quae dicimus, abhorrent, deinde alia uia ad consuetudinem redeunt: negamus iniuriam accipere sapientem, tamen, qui illum pugno

percusserit, iniuriarum damnabitur; negamus stulti quidquam esse, et tamen eum, qui rem aliquam stulto subripuit, furti condemnabimus; insanire omnes dicimus, nec omnes curamus elleboro; his ipsis, quos uocamus insanos, et suffragium et iuris dictionem committimus. Sic dicimus eum, qui beneficium bono animo accipit, gratiam rettulisse, nihilo minus illum in aere alieno relinquimus gratiam relaturum, etiam cum rettulit. Exhortatio est illa, non infitatio <beneficii, ne> beneficia timeamus, ne ut intolerabili sarcina pressi deficiamus animo. 'Bona mihi donata sunt et fama defensa, detractae sordes, spiritus <seruatus> et libertas spiritu potior: et quomodo referre gratiam potero? quando ille ueniet dies, quo illi animum meum ostendam?' Hic ipse est, quo ille suum ostendit. Excipe beneficium, amplexare, gaude, non quod accipias, sed quod reddas debiturusque sis; non adibis tam magnae rei periculum, ut casus ingratum facere te possit. Nullas tibi proponam difficultates, ne despondeas animum, ne laborum ac longae seruitutis expectatione deficias; non differo te, de praesentibus fiat. Numquam eris gratus, nisi statim es. Quid ergo facies? non arma sumenda sunt: fortasse erunt; non maria emetienda: fortasse etiam uentis minantibus solues. Vis reddere beneficium? benigne accipe; rettulisti gratiam, non ut soluisse te putes, sed ut securior debeas.

Seneca the Younger The Latin Library The Classics Page

## **L. ANNAEI SENECAE AD AEBVTIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS LIBER III**

[1]

Non referre beneficiis gratiam et est turpe et apud omnes habetur, Aebutii Liberalis; ideo de ingratissimis etiam ingrati queruntur, cum interim hoc omnibus haeret, quod omnibus displicet, adeoque in contrarium itur, ut quosdam habeamus infestissimos non post beneficia tantum sed propter beneficia. Hoc prauitate naturae accidere quibusdam non negauerim, pluribus, quia memoriam tempus interpositum subducit. Nam quae recentia apud illos uiguerunt, ea interiecto spatio obsolescunt; de quibus fuisse mihi tecum disputationem scio, cum tu illos non ingratos uocares sed oblitos, tamquam ea res ingratum excuset, quae facit, aut, quia hoc accidit alicui, non sit ingratus, cum hoc non accadat nisi ingrato. Multa sunt genera ingratorum,

ut furum, ut homicidarum, quorum una culpa est, ceterum in partibus uarietas magna; ingratus <est,> qui beneficium accepisse se negat, quod accepit, ingratus est, qui dissimulat, ingratus, qui non reddit, ingratus omnium, qui oblitus est. Illi enim si non soluunt, tamen debent, et extat apud illos uestigium certe meritorum intra malam conscientiam inclusorum; aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua causa possunt, si illos pudor admonuerit, si subita honestae rei cupiditas, qualis solet ad tempus etiam in malis pectoribus exurgere, si inuitauerit facilis occasio; hic numquam fieri gratus potest, cui beneficium totum elapsum est. Et utrum tu peiorem uocas, apud quem gratia beneficii intercidit, an apud quem etiam memoria? Vitiosi oculi sunt, qui lucem reformidant, caeci, qui non uident; et parentes suos non amare impietas est, non agnoscere insania.

[2]

Quis tam ingratus est, quam qui, quod in prima parte animi positum esse debuit et semper occurrere, ita seposuit et abiecit, ut in ignorantiam uerteret? adparet illum non saepe de reddendo cogitasse, cui obrepsit obliuio. Denique ad reddendam gratiam et uirtute opus est et tempore et facultate et adspirante fortuna; qui meminit, sine inpendio gratus est. Hoc, quod non operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non praestat, nullum habet, quo lateat, patrocinium; numquam enim uoluit gratus esse, qui beneficium tam longe proiecit, ut extra conspectum suum poneret. Quemadmodum, quae in usu sunt et manum cottidie tactumque patiuntur, numquam periculum situs adeunt, illa, quae ad oculos non reuocantur, sed extra conuersionem ut superuacua iacuerunt, sordes ipsa colligunt uetustate, ita, quidquid frequens cogitatio exercet ac renouat, memoriae numquam subducitur, quae nihil perdit, nisi ad quod non saepe respexit.

[3]

Praeter hanc causam aliae quoque sunt, quae nobis merita non numquam maxima euellant. Prima omnium ac potentissima, quod nouis semper cupiditatibus occupati non, quid habeamus, sed quid petamus, <spectamus;> in id, quod adpetitur, intentis, quidquid est domi, uile est. Sequitur autem, ut, ubi quod acceperis leue nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non sit in pretio. Amauimus aliquem et suspeximus et

fundatum ab illo statum nostrum professi sumus, quamdiu nobis placebant ea, quae consecuti sumus; deinde inrumpit animum aliorum admiratio, et ad ea inpetus factus est, uti mortalibus mos est ex magnis maiora cupiendi: protinus excidit, quidquid ante apud nos beneficium uocabatur, nec ea intuemur, quae nos aliis praeposuerunt, sed ea sola, quae fortuna praecedentium ostendat. Non potest autem quisquam et inuidere et gratias agere, quia inuidere querentis et maestum est, gratias agere gaudentis. Deinde quia nemo nostrum nouit nisi id tempus, quod cum maxime transit, ad praeterita rari animum retorquent; sic fit, ut praeceptores eorumque beneficia interdicant, quia totam pueritiam reliquimus; sic fit, ut in adulescentiam nostram conlata pereant, quia ipsa numquam retractatur. Nemo, quod fuit, tamquam in praeterito sed tamquam in perditio ponit, ideoque caduca memoria est futuro imminentium.

[4]

Hoc loco reddendum est Epicuro testimonium, qui adsidue queritur, quod aduersus praeterita simus ingrati, quod, quaecumque percipimus bona, non reducamus nec inter uoluptates numeremus, cum certior nulla sit uoluptas, quam quae iam eripi non potest. Praesentia bona nondum tota in solido sunt, potest illa casus aliquis incidere; futura pendent et incerta sunt; quod praeteriit, inter tuta sepositum est. Quomodo gratus esse quisquam aduersus beneficia potest, qui omnem uitam suam transilit praesentium totus ac futurorum? Memoria gratum facit; memoriae minimum tribuit, quisquis spei plurimum.

[5]

Quemadmodum, mi Liberalis, quaedam res semel perceptae haerent, quaedam, ut scias, non est satis didicisse (interdicunt enim eorum scientia, nisi continuetur), geometriam dico et sublimium cursum et si qua alia propter subtilitatem lubrica sunt, ita beneficia quaedam magnitudo non patitur excidere, quaedam minora sed numero plurima et temporibus diuersa effluunt, quia, ut dixi, non subinde illa tractamus nec libenter, quid cuique debeamus, recognoscimus. Audi uoces petentium: nemo non uicturam semper in animo suo memoriam dixit, nemo non deditum se et deuotum professus est, et si quod aliud humiliter uerbum, quo se obpigneraret, inuenit. Post exiguum tempus idem

illi uerba priora quasi sordida et parum libera euitant;  
perueniunt deinde eo, quo, ut ego existimo, pessimus  
quisque atque ingratisissimus peruenit, ut obliuiscantur.  
Adeo enim ingratus est, qui oblitus est, ut ingratus  
sit, cui beneficium in mentem uenit.

[6]

Hoc tam inuisum uitium an inpunitum esse debeat,  
quaeritur, et an haec lex, quae in scholis exercetur,  
etiam in ciuitate ponenda sit, qua ingrati datur actio;  
quae uidetur aequa omnibus. 'Quidni? cum urbes  
quoque urbibus, quae praestitere, exprobrent et <in>  
maiores conlata a posteris exigant.' Nostri maiores,  
maximi scilicet uiri, ab hostibus tantum res repetierunt,  
beneficia magno animo dabant, magno perdebant; excepta  
Macedonum gente non est in ulla data aduersus  
ingratum actio. Magnumque hoc argumentum est dandum  
non fuisse, quia aduersus maleficium omne consensimus,  
et homicidii, ueneficii, parricidii, uiolatarum  
religionum aliubi atque aliubi diuersa poena est, sed  
ubique aliqua, hoc frequentissimum crimen nusquam  
punitur, ubique inprobatur; neque absoluimus illud,  
sed cum difficilis esset incertae rei aestimatio, tantum  
odio damnauimus et inter ea reliquimus, quae ad iudices  
deos mittimus.

[7]

Rationes autem multae mihi occurrunt, propter  
quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum  
omnium pars optima beneficii periit, si actio sicut  
certae pecuniae aut ex conducto et locato datur. Hoc  
enim in illo speciosissimum est, quod dedimus uel perdituri,  
quod totum permisimus accipientium arbitrio;  
si adpello, si ad iudicem uoco, incipit non beneficium  
esse, sed creditum. Deinde cum res honestissima sit  
referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est;  
non magis enim laudabit quisquam gratum hominem,  
quam eum, qui depositum reddidit aut, quod debebat,  
citra iudicem soluit. Ita duas res, quibus in uita humana  
nihil pulchrius est, corrumpimus, gratum hominem  
et beneficium; quid enim aut in hoc magnificum  
est, si beneficium non dat, sed commodat, aut in illo,  
qui reddit, non quia uult, sed quia necesse est? Non  
est gloriosa res gratum esse, nisi tutum est ingratum  
fuisse. Adice nunc, quod huic uni legi omnia fora  
uix sufficient. Quis erit, qui non agat? quis, cum quo  
non agatur? omnes sua extollunt, omnes etiam minima,

quae in alios contulere, dilatant. Praeterea, quaecumque in cognitionem cadunt, comprehendi possunt et non dare infinitam licentiam iudici; ideo melior uidetur condicio causae bonae, si ad iudicem quam si ad arbitrum mittitur, quia illum formula includit et certos, quos non excedat, terminos ponit, huius libera et nullis adstricta uinculis religio et detrahere aliquid potest et adicere et sententiam suam, non prout lex aut iustitia suadet, sed prout humanitas aut misericordia inpulit, regere. Ingrati actio non erat iudicem adligatura sed <in> regno liberrimo positura. Quid sit beneficium, non constat, deinde, quantum sit; refert, quam benigne illud interpretetur iudex. Quid sit ingratus, nulla lex monstrat; saepe et qui reddidit, quod accepit, ingratus est, et qui non reddidit, gratus. De quibusdam et inperitus iudex demittere tabellam potest, ubi fecisse aut non fecisse pronuntiandum est, ubi prolatis cautionibus controuersia tollitur, ubi inter disputantes ratio ius dicit; ubi uero animi coniectura capienda est, ubi id, de quo sola sapientia decernit, in controuersiam incidit, non potest sumi ad haec iudex ex turba selectorum, quem census in album et equestris hereditas misit.

[8]

Itaque non haec parum idonea res uisa est, quae deduceretur ad iudicem, sed nemo huic rei satis idoneus iudex inuentus est; quod non admiraberis, si excusseris, quid habiturus fuerit difficultatis, quisquis in eiusmodi reum exisset. Donauit aliquis magnam pecuniam, sed diues, sed non sensurus inpendium; donauit alius, sed toto patrimonio cessurus; summa eadem est, beneficium idem non est. Etiam nunc adice: hic pecuniam pro addicto dependit, sed cum illam domo protulisset; ille dedit eandem, sed mutuam sumpsit aut rogauit et se obligari ingenti merito passus est; eodem existimas loco esse illum, qui beneficium ex facili largitus est, et hunc, qui accepit, ut daret? Tempore quaedam magna fiunt, non summa: beneficium est donata possessio, cuius fertilitas laxare possit annonam, beneficium est unus in fame panis; beneficium est donare regiones, per quas magna flumina et nauigabilia decurrant, beneficium est arentibus siti et uix spiritum per siccas fauces ducentibus monstrare fontem. Quis inter se ista conparabit? quis expendet? Difficilis est sententia, quae non rem, sed uim rei quaerit; eadem licet sint, aliter data non idem pendent. Dedit hic

mihi beneficium, sed non libenter, sed dedisse se questus est, sed superbius me, quam solebat, adspexit, sed tam tarde dedit, ut plus praestaturus fuerit, si cito negasset: horum quomodo iudex inibit aestimationem, cum sermo et dubitatio et uultus meriti gratiam destruant?

[9]

Quid, quod quaedam beneficia uocantur, quia nimis concupiscuntur, quaedam non sunt ex hac uolgari nota sed maiora, etiam si minus adparent? Beneficium uocas dedisse potentis populi ciuitatem, in quatuordecim deduxisse et defendisse capitis reum; quid utilia suasisse? quid retinuisse, ne in scelus rueret? quid gladium excussisse morituro? quid efficacibus remediis lugentem et, quos desiderabat, uolentem sequi ad uitae consilium reduxisse? quid adsedisse aegro et, cum ualetudo eius ac salus momentis constaret, excepisse idonea cibo tempora et cadentes uenas uino refecisse et medicum adduxisse morienti? Haec quis aestimabit? quis dissimilibus beneficiis iubebit beneficia pensari? 'Donauit tibi domum'; sed ego tuam supra te ruere praedixi. 'Dedit tibi patrimonium'; sed ego naufrago tabulam. 'Pugnaui pro te et uulnera excepi'; at ego uitam tibi silentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile est.

[10]

Dies praeterea beneficio reddendo non dicitur, sicut pecuniae creditae; itaque potest, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quod tempus deprendatur ingratus. Maxima beneficia probationem non habent, saepe intra tacitam duorum conscientiam latent; an hoc inducimus, ut non demus beneficia sine teste? Quam deinde poenam ingratum constituimus? unam omnibus, cum disparia sint? inaequalem et pro cuiusque beneficio maiorem, minorem? Age, intra pecuniam uersabitur taxatio: quid, quod quaedam uitae beneficia sunt et maiora uita? His quae pronuntiabitur poena? minor beneficio? iniqua est; par et capitalis? quid inhumanius quam cruentos esse beneficiorum exitus?

[11]

'Quaedam' inquit 'priuilegia parentibus data sunt; quomodo horum extra ordinem habita ratio est, sic aliorum quoque beneficorum haberi debet.' Parentum condicionem sacrauimus, quia expediebat liberos tolli; sollicitandi ad hunc laborem erant incertam adituri

fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: 'Cui des, elige; ipse tecum, si deceptus es, querere; dignum adiuvum.' In liberis tollendis nihil iudicio tollentium licet, tota res uoti est; itaque, ut aequiore animo adirent aleam, danda aliqua illis potestas fuit. Deinde alia condicio parentum est, qui beneficia, quibus dederunt, dant nihilo minus daturique sunt, nec est periculum, ne dedisse ipsos mentiantur; in ceteris quaeri debet, non tantum an receperint, sed an dederint, horum in confesso merita sunt, et, quia utile est iuventuti regi, inposuimus illi quasi domesticos magistratus, sub quorum custodia contineretur. Deinde omnium parentum unum erat beneficium, itaque aestimari semel potuit; alia diuersa sunt, dissimilia, infinitis inter se interuallis distantia; itaque sub nullam regulam cadere potuerunt, cum aequius esset omnia relinqui quam omnia aequari.

[12]

Quaedam magno dantibus constant, quaedam accipientibus magna sunt, sed gratuita tribuentibus. Quaedam amicis data sunt, quaedam ignotis; plus est, quamuis idem detur, si ei datur, quem nosse a beneficio tuo incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille solacia. Inuenies, qui nihil putet esse iocundius, nihil maius quam habere, in quo calamitas adquiescat; inuenies rursus, qui dignitati suae, quam securitati consuli malit; est, qui plus ei debere se iudicet, per quem tutior est, quam ei, per quem honestior. Proinde ista maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex aut huc aut illo inclinatus animo. Praeterea creditorem mihi ipse eligo, beneficium saepe ab eo accipio, a quo nolo, et aliquando ignorans obligor: quid facies? ingratum uocabis eum, cui beneficium inscio et, si scisset, non accepturo inpositum est? non uocabis eum, qui utcumque acceptum non reddidit? Aliquis dedit mihi beneficium, sed idem postea fecit iniuriam: utrum uno munere ad patientiam iniuriarum omnium adstringor, an proinde erit, ac si gratiam rettulerim, quia beneficium suum ipse insequenti iniuria rescidit? Quomodo deinde aestimabis, utrum plus sit, quod accepit, an quo laesus est? Dies me deficiet omnes difficultates persequi temptantem.

[13]

'Tardiores' inquit 'ad beneficia danda facimus non uindicando data nec infitiores eorum adficiendo poena.'

Sed illud quoque tibi e contrario occurrat multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, si periculum causae dicundae adituri erunt et innocentiam sollicitiore habituri loco. Deinde erimus per hoc ipsi quoque ad danda tardiores; nemo enim libenter dat inuitis, sed quicumque ad bene faciendum bonitate inuitatus est et ipsa pulchritudine rei, etiam libentius dabit nihil debituris nisi quod uolent. Minuitur enim gloria eius officii, cui diligenter cautum est.

[14]

Deinde pauciora erunt beneficia, sed ueriora; quid autem mali est inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim ipsum secuti sunt, qui nullam legem huic constituerunt, ut circumspectius donaremus, circumspectius eligeremus eos, in quos merita conferuntur. Etiam atque etiam, cui des, considera: nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, si existimas succursurum tibi iudicem; nulla lex te in integrum restituet, solam accipientis fidem specta. Hoc modo beneficia auctoritatem suam tenent et magnifica sunt; pollues illa, si materiam litium feceris. Aequissima uox est et ius gentium prae se ferens: 'Redde, quod debes'; haec turpissima est in beneficio: 'Redde!' Quid? reddet uitam, quam debet? dignitatem? securitatem? sanitatem? Reddi maxima quaeque non possunt. 'At pro iis' inquit 'aliquid, quod tanti sit.' Hoc est, quod dicebam, interituram tantae rei dignitatem, si beneficium mercem facimus. Non est inritandus animus ad auaritiam, ad querellas, ad discordiam; sua sponte in ista fertur. Quantum possumus, resistamus et quaerenti occasiones amputemus.

[15]

Vtinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum a uolentibus acciperent! utinam nulla stipulatio emptorem uenditori obligaret nec pacta conuentaque inpressis signis custodirentur, fides potius illa seruaret et aecum colens animus! Sed necessaria optimis praetulerunt et cogere fidem quam expectare malunt. Adhibentur ab utraque parte testes; ille per tabulas plurium nomina interpositis parariis facit; ille non est interrogatione contentus, nisi reum manu sua tenuit. O turpem humani generis fraudis ac nequitiae publicae confessionem! anulis nostris plus quam animis creditur. In quid isti ornati uiri adhibiti sunt? in quid inprimunt signa? nempe ne ille neget accepisse se, quod accepit. Hos incorruptos uiros et uindices

ueritatis existimas? at his ipsis non aliter statim pecuniae committentur. Ita non honestius erat a quibusdam fidem falli, quam ab omnibus perfidiam timeri? Hoc unum deest auaritiae, ut beneficia sine sponsore non demus. Generosi animi est et magnifici iuuare, prodesse; qui dat beneficia, deos imitatur, qui repetit, feneratores. Quid illos, dum uindicamus, in turbam sordidissimam redigimus?

[16]

'Plures' inquit 'ingrati erunt, si nulla aduersus ingratum datur actio.' Immo pauciores, quia maiore dilectu dabuntur beneficia. Deinde non expedit notum omnibus fieri, quam multi ingrati sint; pudorem enim rei tollet multitudo peccantium, et desinet esse probri loco commune maledictum. Numquid iam ulla repudio erubescit, postquam inlustres quaedam ac nobiles feminae non consulum numero sed maritorum annos suos computant et exeunt matrimonii causa, nubunt repudii? Tamdiu istuc timebatur, quamdiu rarum erat; quia nulla sine diuortio acta sunt, quod saepe audiebant, facere didicerunt. Numquid iam ullus adulterii pudor est, postquam eo uentum est, ut nulla uirum habeat, nisi ut adulterum inritet? Argumentum est deformitatis pudicitia. Quam inuenies tam miseram, tam sordidam, ut illi satis sit unum adulterorum par, nisi singulis diuisit horas? et non sufficit dies omnibus, nisi apud alium gestata est, apud alium mansit. Infrunita et antiqua est, quae nesciat matrimonium uocari unum adulterium. Quemadmodum horum delictorum iam euauit pudor, postquam res latius euagata est, ita ingratos plures efficies et audiores, si numerare se coeperint.

[17]

'Quid ergo? inpunitus erit ingratus?' Quid ergo, inpunitus erit inpius? quid malignus? quid auarus? quid inpotens? quid crudelis? Inpunita tu credis esse, quae inuisa sunt, aut ullum supplicium grauius existimas publico odio? Poena est, quod non audet ab ullo beneficium accipere, quod non audet ulli dare, quod omnium designatur oculis aut designari se iudicat, quod intellectum rei optimae ac dulcissimae amisit. An tu infelicem uocas, qui caruit acie, cuius aures morbus obstruxit, non uocas miserum eum, qui sensum beneficiorum amisit? Testes ingratorum omnium deos metuit, urit illum et angit intercepti beneficii conscientia;

denique satis haec ipsa poena magna est, quod rei, ut dicebam, iocundissimae fructum non percipit. At quem iuuat accepisse, aequali perpetuaque uoluptate fruitur et animum eius, a quo accepit, non rem intuens gaudet. Gratum hominem semper beneficium delectat, ingratum semel. Comparari autem potest utriusque uita, cum alter tristis sit et sollicitus, qualis esse infitiator ac fraudulentus solet, apud quem non parentium, qui debet, honor est, non educatoris, non praeceptorum, alter laetus, hilaris, occasionem referendae gratiae expectans et ex hoc ipso adfectu gaudium grande percipiens nec quaerens, quomodo decoquat, sed quemadmodum plenius uberiusque respondeat non solum parentibus et amicis, sed humilioribus quoque personis? Nam etiam si a seruo suo beneficium accepit, aestimat, non a quo, sed quid acceperit.

[18]

Quamquam quaeritur a quibusdam, sicut ab Hecatone, an beneficium dare seruus domino possit. Sunt enim, qui ita distinguant, quaedam beneficia esse, quaedam officia, quaedam ministeria; beneficium esse, quod alienus det (alienus est, qui potuit sine reprehensione cessare); officium esse filii, uxoris, earum personarum, quas necessitudo suscitatur et ferre opem iubet; ministerium esse serui, quem condicio sua eo loco posuit, ut nihil eorum, quae praestat, inputet superiori. [Lacuna?] Praeterea seruus qui negat dare aliquando domino beneficium, ignarus est iuris humani; refert enim, cuius animi sit, qui praestat, non cuius status. Nulli praecclusa uirtus est; omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, et ingenuos et libertinos et seruos et reges et exules; non eligit domum nec censum, nudo homine contenta est. Quid enim erat tuti aduersus repentina, quid animus magnum promitteret sibi, si certam uirtutem fortuna amitteret? Si non dat beneficium seruus domino, nec regi quisquam suo nec duci suo miles; quid enim interest, quali quis teneatur imperio, si summo tenetur? Nam si seruo, quo minus in nomen meriti perueniat, necessitas obstat et patiendi ultima timor, idem istuc obstat et ei, qui regem habet, et ei, qui ducem, quoniam sub dispari titulo paria in illos licent. Atqui dant regibus suis, dant imperatoribus beneficia: ergo et dominis. Potest seruus iustus esse, potest fortis, potest magni animi: ergo et beneficium dare potest; nam et hoc uirtutis est. Adeo quidem

dominis serui beneficia possunt dare, ut ipsos saepe beneficii sui fecerint.

[19]

Non est dubium, quin seruus beneficium dare possit cuilibet; quare ergo non et domino suo possit? 'Quia non potest' inquit 'creditor domini sui fieri, si pecuniam illi dederit. Alioqui cottidie dominum suum obligat: peregrinantem sequitur, aegro ministrat, rus eius labore summo colit; omnia tamen ista, quae alio praestante beneficia dicerentur, praestante seruo ministeria sunt. Beneficium enim id est, quod quis dedit, cum illi liceret et non dare; seruus autem non habet negandi potestatem; ita non praestat, sed paret, nec id se fecisse iactat, quod non facere non potuit.' Iam sub ista ipsa lege uincam et eo perducam seruum, ut in multa liber sit; interim dic mihi, si tibi ostendero aliquem pro salute domini sui sine respectu sui dimicantem et confossum uulneribus reliquias tamen sanguinis ab ipsis uitalibus fundentem et, ut ille effugiendi tempus habeat, moram sua morte quaerentem, hunc tu negabis beneficium dedisse, quia seruus est? Si tibi ostendero aliquem, ut secreta domini prodat, nulla tyranni pollicitatione corruptum, nullis territum minis, nullis cruciatibus uictum auertisse, quantum potuerit, suspiciones quaerentis et inpendisse spiritum fidei, hunc tu negabis beneficium domino dedisse, quia seruus est? Vide, ne eo maius sit, quo rarius est exemplum uirtutis in seruis, eoque gratius, quod, cum fere inuisa imperia sint et omnis necessitas grauis, commune seruitutis odium in aliquo domini caritas uicit. Ita non ideo beneficium non est, quia a seruo profectum est, sed ideo maius, quia deterrere ab illo ne seruitus quidem potuit.

[20]

Errat, si quis existimat seruitutem in totum hominem descendere. Pars melior eius excepta est: corpora obnoxia sunt et adscripta dominis, mens quidem sui iuris, quae adeo libera et uaga est, ut ne ab hoc quidem carcere, cui inclusa est, teneri queat, quo minus inpetu suo utatur et ingentia agat et in infinitum comes caelestibus exeat. Corpus itaque est, quod domino fortuna tradidit; hoc emit, hoc uendit; interior illa pars mancipio dari non potest. Ab hac quidquid uenit, liberum est; nec enim aut nos omnia iubere possumus aut in omnia serui parere coguntur: contra

rem publicam imperata non facient, nulli sceleri manus commodabunt.

[21]

Quaedam sunt, quae leges nec iubent nec uetant facere; in iis seruus materiam beneficii habet. Quam diu praestatur, quod a seruo exigere solet, ministerium est; ubi plus, quam quod seruo necesse est, beneficium est; ubi in adfectum amici transit, desinit uocari ministerium. Est aliquid, quod dominus praestare seruo debeat, ut cibaria, ut uestiarius; nemo hoc dixit beneficium; at indulget, liberalius educauit, artes, quibus erudiuntur ingenui, tradidit: beneficium est. Idem e contrario fit in persona serui: quidquid est, quod seruili officii formulam excedit, quod non ex imperio, sed ex uoluntate praestatur, beneficium est, si modo tantum est, ut hoc uocari potuerit quolibet alio praestante.

[22]

Seruus, ut placet Chrysippo, perpetuus mercennarius est. Quemadmodum ille beneficium dat, ubi plus praestat, quam <in> quod operas locauit, sic seruus, ubi beneuolentia erga dominum fortunae suae modum transit et altius aliquid ausus, quod etiam feliciter natis decori esset, spem domini antecessit, beneficium est intra domum inuentum. An aecum uidetur tibi, quibus, si minus debito faciant, irascimur, non haberi gratiam, si plus debito solitoque fecerint? Vis scire, quando non sit beneficium? ubi dici potest: 'Quid, si nollit?' Vbi uero id praestitit, quod nolle licuit, uoluisse laudandum est. Inter se contraria sunt beneficium et iniuria; potest dare beneficium domino, si a domino iniuriam accipere. Atqui de iniuriis dominorum in seruos qui audiatur positus est, qui et saeuitiam et libidinem et in praebendis ad uictum necessariis auaritiam conpescat. Quid ergo? beneficium dominus a seruo accipit? immo homo ab homine. Denique, quod in illius potestate fuit, fecit: beneficium domino dedit; ne a seruo acceperis, in tua potestate est. Quis autem tantus est, quem non fortuna indigere etiam infimis cogat?

[23]

Multa iam beneficiorum exempla referam et dissimilia et quaedam inter se contraria. Dedit aliquis domino suo uitam, dedit mortem, seruauit peritum et, hoc si parum est, pereundo seruauit; alius mortem

domini adiuuit, alius decepit. Claudius Quadrigarius in duodeuicensimo annalium tradit, cum obsideretur Grumentum et iam ad summam desperationem uentum esset, duos seruos ad hostem transfugisse et operae pretium fecisse. Deinde urbe capta passim discurrente uictore illos per nota itinera ad domum, in qua seruierant, praecucurrisse et dominam suam ante egisse; quaerentibus, quaenam esset, dominam et quidem crudelissimam ad supplicium ab ipsis duci professos esse.

Eductam deinde extra muros summa cura celasse, donec hostilis ira consideret; deinde, ut satius miles cito ad Romanos mores rediit, illos quoque ad suos redisse et dominam sibi ipsos dedisse. Manu misit utrumque e uestigio illa nec indignata est ab his se uitam accepisse, in quos uitae necisque potestatem habuisset.

Potuit sibi hoc uel magis gratulari; aliter enim seruata munus notae et uolgaris clementiae habuisset, sic seruata nobilis fabula et exemplum duarum urbium fuit.

In tanta confusione captae ciuitatis cum sibi quisque consuleret, omnes ab illa praeter transfugas fugerunt; at hi, ut ostenderent, quo animo facta esset prior illa transitio, a uictoribus ad captiuam transfugerunt personam parricidarum ferentes; quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerunt, ne domina occideretur, uideri dominam occidisse. Non est, mihi crede, condicio seruilis animi egregium factum fama sceleris emisse.

Vettius, praetor Marsorum, ducebatur ad Romanum imperatorem; seruus eius gladium militi illi ipsi, a quo trahebatur, eduxit et primum dominum occidit, deinde: 'Tempus est' inquit 'me et mihi consulere! iam dominum manu misi', atque ita traiecit se uno ictu. Da mihi quemquam, qui magnificentius dominum seruauerit.

[24]

Corfinium Caesar obsidebat, tenebatur inclusus Domitius; imperauit medico eidemque seruo suo, ut sibi uenenum daret. Cum tergiuersantem uideret: 'Quid cunctaris' inquit, 'tamquam in tua potestate totum istud sit? mortem rogo armatus.' Tum ille promisit et medicamentum innoxium bibendum illi dedit; quo cum sopitus esset, accessit ad filium eius et: 'Iube' inquit 'me adseruari, dum ex euentu intellegas, an uenenum patri tuo dederim.' Vixit Domitius et seruatus a Caesare est; prior tamen illum seruus

seruauerat.

[25]

Bello ciuili proscriptum dominum seruus abscondit et, cum anulos eius sibi aptasset ac uestem induisset, speculatoribus occurrit nihilque se deprecari, quo minus imperata peragerent, dixit et deinde ceruicem porrexit. Quanti uiri est pro domino eo tempore mori uelle, quo rara erat fides dominum mori nolle! in publica crudelitate mitem inueniri, in publica perfidia fidelem! cum praemia prodicionis ingentia ostendantur, praemium fidei mortem concupiscere!

[26]

Nostri saeculi exempla non praeteribo. Sub Tib. Caesare fuit accusandi frequens et paene publica rabies, quae omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem confecit; excipiebatur ebriorum sermo, simplicitas iocantium; nihil erat tutum; omnis saeuiendi placebat occasio, nec iam reorum expectabantur euentus, cum esset unus. Cenabat Paulus praetorius in conuiuio quodam imaginem Tib. Caesaris habens ectypa et eminente gemma. Rem ineptissimam fecero, si nunc uerba quaesiero, quemadmodum dicam illum matellam sumpsisse; quod factum simul et Maro ex notis illius temporis uestigatoribus notauit et seruus eius, quoi nectebantur insidiae, ei ebrio anulum extraxit. Et cum Maro conuiuas testaretur admotam esse imaginem obscenis et iam subscriptionem conponeret, ostendit in manu sua seruus anulum. Si quis hunc seruum uocat, et illum conuiuiam uocabit.

[27]

Sub diuo Augusto nondum hominibus uerba sua periculosa erant, iam molesta. Rufus, uir ordinis senatorii, inter cenam optauerat, ne Caesar saluus rediret ex ea peregrinatione, quam parabat; et adiecerat idem omnes et tauros et uitulos optare. Fuerunt, qui illa diligenter audirent. Vt primum diluxit, seruus, qui cenanti ad pedes steterat, narrat, quae inter cenam ebrius dixisset, et hortatur, ut Caesarem occupet atque ipse se deferat. Vsus consilio descendenti Caesari occurrit et, cum malam mentem habuisse se pridie iurasset, id ut in se et in filios suos recideret, optauit et Caesarem, ut ignosceret sibi rediretque in gratiam secum, rogauit. Cum dixisset se Caesar facere: 'Nemo' inquit 'credet te mecum in gratiam redisse, nisi aliquid

mihi donaueris', petitque non fastidiendam etiam a propitio summam et inpetrauit. Caesar ait: 'Mea causa dabo operam, ne umquam tibi irascar.' Honestē fecit Caesar, quod ignouit, quod liberalitatem clementiae adiecit; quicumque hoc audierit exemplum, necesse est Caesarem laudet, sed cum seruū ante laudauerit. Non expectas, ut tibi narrem manu missum, qui hoc fecerat; nec tamen gratis: pecuniam pro libertate eius Caesar numerauerat.

[28]

Post tot exempla num dubium est, quin beneficium aliquando a seruo dominus accipiat? Quare potius persona rem minuat, quam personam res ipsa cohonestet? Eadem omnibus principia eademque origo; nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium et artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt et nomina familiae suae longo ordine ac multis stemmatum inligata flexuris in parte prima aedium conlocant, non noti magis quam nobiles sunt? Vnus omnium parens mundus est, siue per splendidos siue per sordidos gradus ad hunc prima cuiusque origo perducitur. Non est, quod te isti decipiant, qui, cum maiores suos recensent, ubicumque nomen inlustre <de>fecit, illo deum <in>fulciunt. Neminem despexeris, etiam si circa illum obsoleta sunt nomina et parum indulgente adiuta fortuna. Siue libertini ante uos habentur siue serui siue exterarum gentium homines, erigite audacter animos et, quidquid in medio sordidi iacet, transilite; expectat uos in summo magna nobilitas. Quid superbia in tantam uanitatem adtollimur, ut beneficia a seruis indignemur accipere et sortem eorum spectemus obliti meritorum? Seruum tu quemquam uocas, libidinis et gulae seruus et adulterae, immo adulterarum commune mancipium? Seruum uocas quemquam tu? Quo tandem ab istis gerulis raperis cubile istud tuum circumferentibus? quo te penulati in militum quidem non uolgarem cultum subornati, quo, inquam, te isti efferunt? ad ostium alicuius ostiarii, ad hortos alicuius ne ordinarium quidem habentis officium; et deinde negas tibi a seruo tuo beneficium dari posse, cui osculum alieni serui beneficium est? Quae est tanta animi discordia? eodem tempore seruos despicias et colis, imperiosus intra limen atque inpotens, humilis foris et tam contemptus quam contemnens; neque enim ulli magis abiciunt animos, quam qui inprobe tollunt, nullique

ad calcandos alios paratiores, quam qui contumelias  
facere accipiendo didicerunt.

[29]

Dicenda haec fuerunt ad contundendam insolentiam  
hominum ex fortuna pendentium uindicandumque ius  
beneficii dandi seruis, ut filiis quoque uindicaretur.  
Quaeritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia  
dare parentibus suis possint, quam acceperint.  
Illud conceditur multos filios maiores potentioresque  
extitisse quam parentes suos; aequae et illud  
meliores fuisse. Quod si constat, potest fieri, ut meliora  
tribuerint, cum et fortuna illis maior esset et  
melior uoluntas. 'Quidquid' inquit 'est, quod det  
patri filius, utique minus est, quia hanc ipsam dandi  
facultatem patri debet. Ita numquam beneficio uincitur,  
cuius beneficium est ipsum, quod uincitur.' Primum  
quaedam initium ab aliis trahunt et tamen initiis suis  
maiora sunt; nec ideo aliquid non est maius eo, quo  
coepit, quia non potuisset in tantum procedere, nisi  
coepisset. Nulla non res principia sua magno gradu  
transit. Semina omnium rerum causae sunt et tamen  
minimae partes sunt eorum, quae gignunt. Adspice  
Rhenum, adspice Euphraten, omnes denique inclutos  
amnes: quid sunt, si illos illic, unde effluunt, aestimes?  
quidquid est, quo timentur, quo nominantur, in  
processu parauerunt. Adspice trabes, siue proceritatem  
aestimes, altissimas, siue crassitudinem spatiumque  
ramorum, latissime fusas: quantulum est his comparatum  
illud, quod radix tenui fibra complectitur? Tolle  
radicem: nemora non surgent, nec tanti montes uestientur.  
Innituntur fundamentis suis templa excelsa urbis;  
tamen, quae in firmamentum totius operis iacta sunt,  
latent. Idem in ceteris euenit: principia sua semper  
sequens magnitudo obruet. Non potuissem quicquam  
consequi, nisi parentum beneficium antecessisset; sed  
non ideo, quidquid consecutus sum, minus est eo, sine  
quo consecutus non essem. Nisi me nutrix aluisset  
infantem, nihil eorum, quae consilio ac manu gero,  
facere potuissem nec in hanc emergere nominis claritatem,  
quam ciuili ac militari industria merui; numquid  
tamen ideo maximis operibus praeferes nutricis  
officium? Atqui quid interest, cum aequae sine patris  
beneficio quam sine nutricis non potuerim ad ulteriora  
procedere? Quod si initio meo, quidquid iam possum,  
debeo, cogita non esse initium mei patrem, ne auum

quidem; semper enim erit ulterius aliquid, ex quo originis proximae origo descendat. Atqui nemo dicet me plus debere ignotis et ultra memoriam positis maioribus quam patri; plus autem debeo, si hoc ipsum, quod genuit me pater meus, maioribus debet.

[30]

'Quidquid praestiti patri, etiam si magnum est, infra aestimationem paterni muneris est, quia non esset, si non genuisset.' Isto modo etiam, si quis patrem meum aegrum ac moriturum sanauerit, nihil praestare ei potero, quod non beneficio eius minus sit; non enim genuisset me pater, nisi sanatus esset. Sed uide, ne illud uerius sit aestimari, an id, quod potui, et id, quod feci, meum sit, mearum uirium, meae uoluntatis. Illud, quod natus sum, per se intueri, quale sit: animaduertis exiguum et incertum et boni malique communem materiam, sine dubio primum ad omnia gradum, sed non ideo maiorem omnibus, quia primus est. Seruaui patrem meum et ad summam prouexi dignitatem et principem urbis suae feci nec tantum rebus a me gestis nobilitaui, sed ipsi quoque gerendarum ingentem ac facilem nec tutam minus quam gloriosam dedi materiam; honores, opes, quidquid humanos ad se animos rapit, congessi, et cum supra omnes starem, infra illum steti. Dic nunc: 'Hoc ipsum, quod ista potuisti, patris munus est'; respondebo tibi: 'Est prorsus, si ad ista facienda nasci satis est; sed si ad bene uiuendum minima portio est uiuere et id tribuisti, quod cum feris mihi et animalibus quibusdam minimis, quibusdam etiam foedissimis commune est, noli tibi adserere, quod non ex tuis beneficiis, etiam <si non> sine tuis, oritur.'

[31]

Putam me uitam pro uita reddidisse: sic quoque munus tuum uici, cum ego dederim sentienti, cum sentiens me dare, cum uitam tibi non uoluptatis meae causa aut certe per uoluptatem dederim, cum tanto maius sit retinere spiritum quam accipere, quanto leuius mori ante mortis metum. Ego uitam dedi statim illa usuro, tu nescituro, an uiueret; ego uitam dedi mortem timenti, tu uitam dedisti, ut mori possem; ego tibi uitam dedi consummatam, perfectam, tu me expertem rationis genuisti, onus alienum. Vis scire, quam non sit magnum beneficium uitam sic dare? exposuisses; nempe iniuria erat genuisse. Quo quid colligo?

minimum esse beneficium patris matrisque concubitus, nisi accesserunt alia, quae prosequerentur hoc initium muneris et aliis officiis ratum facerent. Non est bonum uiuere, sed bene uiuere. At bene uiuo. Sed potui et male; ita hoc tantum est tuum, quod uiuo. Si uitam inputas mihi per se, nudam, egentem consilii, et id ut magnum bonum iactas, cogita te mihi inputare muscarum ac uermium bonum. Deinde, ut nihil aliud dicam, quam bonis artibus me studuisse et cursum ad rectum iter uitae derexisse, in ipso beneficio tuo maius, quam quod dederas, recepisti; tu enim me mihi rudem, inperitum dedisti, ego tibi filium, qualem genuisse gauderes.

[32]

Aluit me pater. Si idem praesto, plus reddo, quia non tantum ali se, sed a filio ali gaudet et maiorem ex animo meo quam ex ipsa re percipit uoluptatem, illius alimenta ad corpus tantum meum peruenerunt. Quid? si quis in tantum processit, ut aut eloquentia per gentes notesceret aut iustitia aut bellicis rebus et patri quoque ingentem circumfunderet famam tenebrasque natalium suorum clara luce discuteret, non inaestimabile in parentes suos beneficium contulit? An quisquam Aristonem et Gryllum nisi propter Xenophontem ac Platonem filios nosset? Sophroniscum Socrates expirare non patitur. Ceteros enumerare longum est, qui durant ob nullam aliam causam, quam quod illos liberorum eximia uirtus tradidit posteris. Vtrum maius beneficium dedit M. Agrippae pater ne post Agrippam quidem notus, an patri dedit Agrippa nauali corona insignis, unicum adeptus inter dona militaria decus, qui tot in urbe maxima opera excitauit, quae et priorem magnificentiam uincerent et nulla postea uincerentur? Vtrum Octauius maius beneficium dedit filio an patri diuus Augustus, quamuis illum umbra adoptiui patris abscondit? Quantam cepisset uoluptatem, si illum post debellata arma ciuilia uidisset securae paci praesidentem, non adgnoscentes bonum suum nec satis credens, quotiens ad se respexisset, potuisse illum uirum in domo sua nasci! Quid nunc ceteros persequar, quos iam consumpsisset obliuio, nisi illos filiorum gloria e tenebris eruisset et adhuc in luce retineret? Deinde, cum quaeramus, non quis filius patri maiora beneficia reddiderit, quam a patre acceperat, sed an aliquis possit maiora reddere, etiam si, quae rettuli, exempla nondum satis faciunt nec beneficia

parentium suorum superiaciunt: capit tamen hoc natura, quod nondum ulla aetas tulit. Si singula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non possunt, plura in unum congesta superabunt.

[33]

Seruauit in proelio patrem Scipio et praetextatus in hostes eum concitauit. Parum est, quod, ut perueniret ad patrem, tot pericula maximos duces cum maxime prementia contempsit, tot obpositas difficultates, quod ad primam pugnam exiturus tiro per ueteranorum corpora cucurrit, quod annos suos transiluit? Adice, ut idem patrem reum defendat et conspirationi inimicorum potentium eripiat, ut alterum illi consulatum ac tertium aliosque honores etiam consularibus concupiscendos congerat, ut pauperi raptas belli iure opes tradat et, quod est militaribus uiris speciosissimum, diuitem illum spoliis etiam hostilibus faciat. Si adhuc parum est, adice, ut prouincias et extraordinaria imperia continuat, adice, ut dirutis maximis urbibus Romani imperii sine aemulo ad ortus occasusque uenturi defensor et conditor maiorem nobilitatem nobili uiro adiciat, dici Scipionis patrem: dubium est, quin generandi uolgare beneficium uicerit eximia pietas et uirtus ipsi urbi nescio utrum maius praesidium adferens an decus? Deinde, si hoc parum est, finge aliquem tormenta patris discussisse, finge in se transtulisse. Licet tibi, in quantum uelis, extendere beneficia filii, cum paternum munus et simplex sit et facile et danti uoluptarium, quod necesse est ille multis dederit, etiam quibus dedisse se nescit, in quo consortem habet, in quo spectauit legem, patriam, praemia patrum, domus ac familiae perpetuitatem, omnia potius quam eum, quod dabat. Quid? si quis sapientiam consecutus hanc patri tradiderit, etiam nunc disputabimus, an maius aliquid iam dederit, quam acceperat, cum uitam beatam patri reddiderit, acceperit tantum uitam?

[34]

'Sed patris' inquit 'beneficium est, quidquid facis, quidquid praestare illi potes.' Et praeceptoris mei, quod institutis liberalibus profeci; ipsos tamen, qui tradiderunt illa, transcendimus, utique eos, qui prima elementa docuerunt, et quamuis sine illis nemo quicquam adsequi posset, non tamen, quantumcumque quis adsecutus est, infra illos est. Multum inter prima ac maxima interest, nec ideo prima maximorum instar

sunt, quia sine primis maxima esse non possunt.

[35]

Iam tempus est quaedam ex nostra, ut ita dicam, moneta proferre. Qui id beneficium dedit, quo est aliquid melius, potest uinci. Pater dedit filio uitam, est autem aliquid uita melius: ita pater uinci potest, quia dedit beneficium, quo est aliquid melius. Etiamnunc, qui dedit alicui uitam, si et semel et iterum liberatus est mortis periculo, maius accepit beneficium quam dedit; pater autem uitam dedit: potest ergo, si saepius periculo mortis liberatus a filio fuerit, maius beneficium accipere quam dedit. Qui beneficium accipit, maius accipit, quo magis eo indiget; magis autem indiget uita, qui uiuit, quam qui natus non est, ut qui ne indigere quidem omnino possit: maius ergo beneficium accipit pater, si uitam a filio accipit, quam filius a patre, quod natus est. 'Patris beneficia uinci a filii beneficiis non possunt. Quare? Quia uitam accepit a patre, quam nisi accepisset, nulla dare beneficia potuisset.' Hoc commune est patri cum omnibus, qui uitam alicui dederunt; non potuissent enim referre gratiam, nisi uitam accepissent. Ergo nec medico gratia in maius referri potest (solet enim et medicus uitam dare), nec nautae, si naufragum sustulit. Atqui et horum et aliorum, qui aliquo modo nobis uitam dederunt, beneficia uinci possunt: ergo et patrum possunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficiis adiuuandum esset, ego autem illi beneficium dedi id, quod nullius egeret adiutorio, maius dedi quam accepi; pater filio uitam dedit perituram, nisi multa accessissent, quae illam tuerentur; filius patri si dedit uitam, dedit eam, quae nullius desideraret auxilium in hoc, ut permaneret: ergo maius beneficium accepit a filio pater, qui uitam accepit, quam ipse illi dedit.

[36]

Haec non destruunt parentum uenerationem nec deteriores illis liberos faciunt, immo etiam meliores; natura enim gloriosa uirtus est et anteire priores cupit. Alacrior erit pietas, si ad reddenda beneficia cum uincendi spe uenerit. Ipsis patribus id uolentibus laetisque contigerit, quoniam pleraque sunt, in quibus nostro bono uincimur. Vnde certamen tam optabile? unde tantam felicitatem parentibus, ut fateantur ipsos liberorum beneficiis in pares? Nisi hoc ita iudicamus, excusationem damus liberis et illos segniore ad referendam

gratiam facimus, quibus stimulos adicere debemus  
et dicere:

'Hoc agite, optimi iuuenes! Proposita est inter  
parentes ac liberos honesta contentio, dederint maiora  
an receperint. Non ideo uicerunt, quia occupauerunt;  
sumite modo animum, qualem decet, et deficere nolite:  
uincetis optantes. Nec desunt tam pulchro certamini  
duces, qui ad similia uos cohortentur ac per uestigia  
sua ire ad uictoriam saepe iam partam ex parentibus  
iubeant.

[37]

Vicit Aeneas patrem, ipse eius <in> infantia leue  
tutumque gestamen, grauem senio per media hostium  
agmina et per cadentis circa se urbis ruinas ferens,  
cum complexus sacra ac penates deos religiosus senex  
non simplici uadentem sarcina premeret; tulit illum  
per ignes et (quid non pietas potest?) pertulit  
colendumque inter conditores Romani imperii posuit. Vicere  
Siculi iuuenes: cum Aetna maiore ui peragitata in  
urbes, in agros, in magnam insulae partem effudisset  
incendium, uexerunt parentes suos; discessisse creditum  
est ignes et utrimque flamma recedente limitem adapertum,  
per quem transcurrerent iuuenes dignissimi,  
qui magna tuto auderent. Vicit Antigonus, qui, cum  
ingenti proelio superasset hostem, praemium belli ad  
patrem transtulit et imperium illi Cypri tradidit; hoc  
est regnum nolle regnare, cum possis. Vicit patrem  
imperiosum quidem Manlius, qui, cum ante ad tempus  
relegatus esset a patre ob adulescentiam brutam et  
hebetem, ad tribunum plebis, qui patri suo diem dixerat,  
uenit petitoque tempore, quod ille dederat sperans fore  
proditorem parentis inuisi, (et bene meruisse se de  
iuuene credebatur, cuius exilium pro grauissimo crimine  
inter alia Manlio obiebat) nactus adulescens secretum  
stringit occultatum sinu ferrum et: "Nisi iuras"  
inquit "te diem patri remissurum, hoc te gladio transfodiam.  
In tua potestate est, utro modo pater meus  
accusatore non habeat." Iurauit tribunus nec fefellit  
et causam actionis omissae contioni reddidit. Nulli alii  
licuit inpune tribunum in ordinem redigere.

[38]

Alia  
ex aliis exempla sunt eorum, qui parentes suos periculis  
eripuerint, qui ex infimo ad summum protulerint

et e plebe aceruoque ignobili numquam tacendos  
saeculis dederint. Nulla ui uerborum, nulla ingenii facultate  
exprimi potest, quantum opus sit, quam laudabile  
quamque numquam memoria hominum exiturum, posse  
hoc dicere: "Parentibus meis parui, cessi imperio eorum,  
siue aecum siue inicum ac durum fuit, obsequentem  
submitsumque me praebui; ad hoc unum contumax  
fui, ne beneficiis uincerer." Certate, obsecro uos, et  
fessi quoque restituite aciem. Felices, qui uincent,  
felices, qui uincentur! Quid eo adulescente praeclarius,  
qui sibi ipsi dicere poterit (neque enim est fas alteri  
dicere): "Patrem meum beneficiis uici"? Quid eo fortunatius  
sene, qui omnibus ubique praedicabit a filio  
se suo beneficiis uictum? Quid autem est felicius  
quam ibi cedere?"

Seneca the Younger The Latin Library The Classics Page

### **Pagina amissa! Eheu**

### **Quam quaeris abest. Eheu!**

Si epistulam mittes huic: latinlibrary@mac.com, forsan paginam invenire aut facere potero.  
Maximas gratias et pax.

### **Pagina amissa! Eheu**

### **Quam quaeris abest. Eheu!**

Si epistulam mittes huic: latinlibrary@mac.com, forsan paginam invenire aut facere potero.  
Maximas gratias et pax.

### **Pagina amissa! Eheu**

### **Quam quaeris abest. Eheu!**

Si epistulam mittes huic: latinlibrary@mac.com, forsan paginam invenire aut facere potero.  
Maximas gratias et pax.

### **Pagina amissa! Eheu**

**Quam quaeris abest. Eheu!**

Si epistulam mittes huic: [latinlibrary@mac.com](mailto:latinlibrary@mac.com), forsán paginam invenire aut facere potero.  
Maximas gratias et pax.